

Основи права Європейського Союзу

(навчальний посібник)

- Передмова **стор. 3**
1. Європейський Союз: шлях формування та сучасний стан: **стор. 6**
- Європейські співтовариства як перша опора ЄС
 - створення Європейського Союзу
 - ЄС на сучасному етапі
2. Система керівних інституцій Європейського Союзу: **стор.17**
- Європейський парламент
 - Рада Європейського Союзу (Рада міністрів)
 - Європейська комісія
 - Європейська Рада
 - Європейський Суд
 - Рахункова палата
 - Європейська Система Центральних банків
 - допоміжні органи
3. Правова система Європейського Союзу **стор. 50**
- особливості правової системи ЄС
 - суб'єкти та принципи права ЄС
 - джерела та структура права ЄС
4. Правовий статус людини і громадянина в Європейському Союзі. **стор.64**
5. Основи правового регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу: **стор. 72**
- принцип чотирьох свобод як основа внутрішнього ринку Європейського Союзу
 - основні засади конкурентного права ЄС
 - основні правові засади бюджетного та податкового регулювання в ЄС
6. Україна та Європейський Союз: основи взаємодії: **стор.99**
- правова база взаємовідносин України та Європейського Союзу

- нормативні основи адаптації законодавства України до законодавства ЄС

Список використаних джерел.

стор.116

Передмова.

Кількість досліджень, присвячених проблемам європейської інтеграції, постійно зростає. Цей процес став стійкою тенденцією у розвитку юридичної науки не тільки країн Європейського Союзу (ЄС), а й країн, які мають намір увійти до цього об'єднання. Не обійшов він й вітчизняну юриспруденцію. Одна з причин такої зацікавленості криється у тому, що процес саме європейської інтеграції, формуючи обрис сучасної Європи, став знаменням сьогодення. Безумовно, об'єднавчі тенденції проявляються й в інших регіонах світу, однак саме в Європі вони досягли найбільшого ступеня, аніж будь-де, що дозволяє попередньо оцінювати досягнені результати та виникаючі проблеми як такі, що притаманні сучасним інтеграційним процесам взагалі.

Стрімкий розвиток інтеграційних процесів в Європі у другій половині ХХ ст. став наслідком значних політичних і соціально-економічних змін. На момент свого започаткування в умовах біполярного світу об'єднання європейських держав було задумане, у більшій мірі, як співтовариство більш-менш подібних національних держав, які мали сформувати нове економічне і політичне потужне утворення, яке було б здатне виступати рівноправним партнером у відносинах як із США, так й з СРСР. Однак після розпаду Радянського Союзу геополітична мета такого утворення зазнала переосмислення.

Трансформація цілей обумовила еволюцію напрямів, змісту і темпів інтеграції. В цих умовах виявити сучасні закономірності державно-правового розвитку європейських країн, передбачити тенденцію його змін, визначити правову природу Європейського Союзу, окреслити перспективи і наслідки вступу України до ЄС вбачається неможливим без дослідження історії розбудови Європейського Союзу, його сучасного стану (сфер компетенції та основних напрямів діяльності), організації управління в рамках ЄС, особливостей правової системи Європейського Союзу.

На сучасному етапі Європейський Союз є унікальним міждержавним об'єднанням 27 країн, що засноване на економічній та політичній інтеграції європейських держав. В Україні одним із зовнішньополітичних орієнтирів визначено приєднання до цього інтеграційного об'єднання, про що свідчать відповідні концептуальні та нормативні документи, політичні заяви та поступовий розвиток економічних та інших напрямів співробітництва. Водночас в Україні на сучасному етапі здійснюються значні економічні, політичні та правові реформи щодо зміцнення демократичності нашої держави. Основні галузі вітчизняного права та базові кодифіковані галузеві нормативно-правові акти удосконалюються із запозиченням позитивного досвіду європейських держав, при цьому дані процеси повинні проводитися тільки із врахуванням особливостей національної правової системи України, менталітету українського народу, стану розвитку нашої держави тощо.

В зв'язку з чим, сучасне українське суспільство, і зокрема представники юридичної професії, повинні бути освіченими у реаліях сьогодення як своєї країни, так й світу в цілому, і особливо європейського регіону, враховуючи геополітичне становище України.

У провідних вищих навчальних закладах нашої країни запроваджено навчальні курси із вивчення права Європейського Союзу. Наукова та викладацька громадськість активно проводить конференції, семінари, зустрічі щодо поглибленого вивчення та поширення знань про Європейський Союз, його правову природу, особливості правового регулювання різних сфер суспільних відносин. В рамках більшості юридичних навчальних дисциплін акцентується увага на особливостях єдиного європейського правового простору, навчальні курси з права Європейського Союзу, в свою чергу, носять комплексний, міждисциплінарний характер, що певним чином ускладнює засвоєння даного матеріалу.

В Україні вже представлені ґрунтовні навчальні посібники як із загальної, так й із особливої частин права ЄС, поширені також

російськомовні видання з права ЄС. При цьому потреба у публікаціях, підручниках, посібниках та виданнях, присвячених праву ЄС не втрачає актуальності, теоретичної та практичної значущості. Запропонований посібник не ставить за мету обсяжне наукове дослідження права ЄС, а зорієнтований на висвітлення опорного матеріалу з основ права Європейського Союзу, що дасть можливість зорієнтуватися в основних питаннях історії та функціонування ЄС, особливостях правової системи Європейського Союзу тощо.

Європейський Союз: шлях формування та сучасний стан.

Сучасний стан європейської інтеграції є наслідком тривалої історії. Об'єднання народів Європи пов'язане не тільки з економічними і політичними чинниками, а й з культурними, ідеологічними і релігійними передумовами, основу яких становило формування європейської ідеї, що знаходила своє відображення у різноманітних концепціях за різних історичних періодів розвитку Європи.

Одним з перших, хто висловив об'єднавчу ідею був французький юрист П.Дюбуа, який у 1306р. запропонував створити у Європі так звану "Християнську республіку". Послідуючі політико-правові ідеї європейської інтеграції мають широкий діапазон. Серед них і теологічні концепції об'єднання європейських народів у лоні Католицької церкви, і численні проекти відтворення Римської імперії, і об'єднавчі проекти представників Нового часу (Г.Лейбніц, Вольтер, В.Гюго, Ж.-Ж.Руссо) та ідеологів утопічного соціалізму, зокрема проект політичного об'єднання француза А.Сен-Сімона, і спроби Наполеона та Гітлера за допомогою військової сили створити на європейському континенті єдину централізовану державу, і, нарешті, численні демократичні проекти європейської інтеграції, що розроблялися переважно у ХХ ст.

Саме демократичні ініціативи європейських громадських рухів та провідних політичних діячів у середині 40-х років ХХ ст. сприяли впровадженню у свідомість людей думки про формування на добровільних засадах єдиної Європи. Як теоретична, так і практична конструкція об'єднаної Європи складалася поступово, відповідно до усвідомлення громадянським суспільством і урядами європейських держав об'єктивної потреби у зміні бачення змісту і призначення як національної держави, так і створення інтеграційних інститутів.

Передумовою формування єдиної Європи визнається промова прем'єр-міністра Великої Британії Вінстона Черчилля у 1946 р., в якій він закликав до створення Сполучених Штатів Європи, і хоча ця пропозиція не була реалізована, саме вона заклала початок інтеграційного процесу.

У 1949 р. було створено міжнародну регіональну політичну організацію - Рада Європи, що активно функціонує й на сьогоднішній день, об'єднуючи 47 держав (Україна набула членство у 1995р.), і має за мету досягнення більшої єдності між її членами для захисту та впровадження ідеалів і принципів, які є їх спільною спадщиною і сприяння їх економічному та соціальному прогресові, захист демократії і верховенства закону, захист прав людини, поширення ідей європейської культурної ідентичності і різноманітності, заохочення стабільності демократії шляхом реформ. Як міжурядова організація Рада Європи функціонує в рамках міжнародного права, при цьому нею розроблено низку конвенцій, що встановлюють відповідні стандарти для держав-учасниць, серед яких найважливішими є Європейська конвенція про захист прав та основоположних свобод людини 1950р. і Європейська соціальна хартія 1961р.

Європейські співтовариства як перша опора ЄС.

На початку 1950-років одними з найактивніших інтеграціоністів були представники Франції, зокрема бізнесмен Ж.Моне, що виступав за посилення секторної інтеграції як тенденції економічного розвитку європейських держав, успіх якої мав стати у перспективі прологом до політичної інтеграції, а також міністр закордонних справ Р.Шуман, який у 1950р. висунув план об'єднання вугільної промисловості ряду європейських держав із підпорядкуванням вищому наднаціональному органу. Даний план був реалізований підписанням 18.04. 1951р. у Парижі Договору про створення Європейського Об'єднання вугілля і сталі, що набув чинності 23.07.1952р.

після його ратифікації учасниками Договору (Франція, Німеччина, Бельгія, Італія, Нідерланди, Люксембург). Згідно із Договором (що отримав неофіційну назву Паризький договір) Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) визначалося як регіональна економічна організація, що об'єднувала металургійну, залізорудну та кам'яновугільну промисловість держав-учасниць, із формуванням спільного ринку в сфері вугільної та сталеливарної промисловості, і визнанням статусу юридичної особи даного співтовариства, управління яким здійснює низка спеціальних інститутів – Вищий керівний орган, Рада міністрів, Загальна (Парламентська) асамблея та Суд.

Держави-засновники ЄОВС 25.03.1957р. у Римі уклали договір про створення Європейського товариства з атомної енергії (Євроатом), що набув чинності 01.01.1958р. Згідно даного договору Євроатом як об'єднання держав у галузі атомної промисловості має за мету підвищення життєвого рівня в державах-членах і розвиток взаємообміну з іншими країнами шляхом створення необхідних умов для розвитку атомної промисловості. Для досягнення визначеної мети Європейське товариство з атомної енергії розвиває наукові дослідження і забезпечує розповсюдження технічної інформації у сфері ядерної енергетики; розробляє та забезпечує застосування заходів безпеки для захисту здоров'я осіб, що працюють у ядерній галузі, і всього населення; залучає капіталовкладення і забезпечує будівництво установок, необхідних для розвитку робіт у сфері ядерної енергії; забезпечує регулярність і рівноправність у поставках руди та ядерного палива споживачам в рамках Співтовариства; здійснює нагляд щодо використання ядерних матеріалів; розвиває необхідні для прогресу мирного використання ядерної енергії міжнародні відносини.

Водночас із створенням Євроатому було засноване Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) укладанням відповідного договору, за яким основними завданнями ЄЕС визначалося створення спільного ринку шляхом поступового скасування між державами-членами митних зборів та кількісних

обмежень на імпорт та експорт товарів; встановлення спільного митного тарифу та узгодження торговельної політики щодо третіх країн; усунення перешкод для вільного руху капіталу, робочої сили, товарів та послуг між державами-членами; проведення єдиної політики в галузі сільського господарства і транспорту; координація економічної, соціальної, валютної та інвестиційної політики.

Римські договори запроваджували відповідні системи управління для Європейського товариства з атомної енергії та Європейського Економічного співтовариства майже подібні до системи керівних інституцій Європейського об'єднання вугілля і сталі. Разом із укладанням договорів у Римі було підписано додаткову угоду, що передбачала створення єдиного Суду та Асамблеї Європейських Співтовариств. В подальшому, а саме у 1965р. був підписаний, а у 1967р. набув чинності Договір (т.зв. Договір про злиття), за яким Ради та Комісії трьох європейських співтовариств об'єднувалися у відповідно єдині для співтовариств керівні політичні інституції, що фактично призвело до об'єднання трьох співтовариств в єдину наддержавну організацію – Європейські Співтовариства із предметним розподіленням компетенції щодо вирішення практичних завдань у соціально-економічній сфері.

Створення трьох зазначених співтовариств стало першою опорою для формування в подальшому Європейського Союзу і початком реалізації комунітарного методу інтеграції, запропонованого Ж. Моне, що передбачає об'єднання народів Європи із певним обмеженням державного суверенітету в рамках єдиної організації із владними повноваженнями, чим формується новий наднаціональний рівень політичної влади. Комунітарний метод інтеграції визначив об'єднавчий процес як поступовий і спрямований на вирішення практичних завдань суспільного життя, але водночас складний і тривалий.

На період 50-х, початок 60-х років ХХ ст. не всі європейські держави були готові до визначених в рамках трьох співтовариств інтеграційних форматів, так, зокрема, Велика Британія виступила з ініціативою щодо створення Європейської асоціації вільної торгівлі, що було реалізоване у 1960р. такими державами, як Австрія, Данія, Ірландія, Норвегія, Португалія, Швеція та власне Велика Британія. Але вже через незначний час – у 1961р. Велика Британія, Данія, Норвегія та Ірландія подали заявки на вступ до Європейського Економічного Співтовариства, хоча й набули відповідне членство тільки у 1973р. (окрім Норвегії, яка не ратифікувала відповідну угоду в ході загальнонаціонального референдуму). У цьому ж році набула чинності угода про вільну торгівлю між ЄЕС і ЄОВС з одного боку та ЄАВТ з іншого. Впродовж послідуєчих років поступово до ЄЕС приєднувалися й інші європейські держави – Греція у 1981р., Іспанія та Португалія у 1986р.

У середині 80-х років ХХ ст. стало вочевидь, що положення Паризького та Римського договорів, на підставі яких впродовж майже тридцяти років функціонували три європейські співтовариства, потребують корегування. Необхідне реформування було реалізоване укладанням у 1986р. Єдиного Європейського Акту, що набув чинності 01.07.1987р. Згідно даного договору було розширено предметну компетенцію Європейського Економічного Співтовариства щодо нових сфер спільної політики – регіональної, науково-технічної та екологічної; визначено період формування єдиного внутрішнього ринку, заснованого на вільному русі товарів, послуг, осіб та капіталу; прийнято відповідні поправки до засновницьких договорів трьох європейських співтовариств (дані положення були інкорпоровані у відповідні Договори про створення ЄОВС, Євроатома, ЄЕС); реформовано систему інституцій Європейських співтовариств щодо посилення їх наднаціонального статусу із розширенням демократичності при прийнятті рішень, а також юридично закріплювались положення про європейське співробітництво в сфері зовнішньої політики (спільну політику в галузі

закордонних справ і безпеки) в рамках Європейського політичного співробітництва.

Створення Європейського Союзу.

Послідуючий розвиток інтеграційних процесів в європейських державах був орієнтований на створення відповідної організації на основі трьох Європейських Співтовариств (перша опора) та Європейського політичного співробітництва (спільної політики закордонних справ і безпеки) (друга опора), що знайшло втілення в укладанні 12 державами-членами Європейських Співтовариств Договору про Європейський Союз 07.02.1992р. у м. Маастрихт (Нідерланди), який набув чинності 01.11.1993р. (Маастрихтський Договір). У 1995р. до ЄС приєдналися ще 3 європейські держави: Австрія, Фінляндія, Швеція.

Даним договором було утворено інтеграційне об'єднання – Європейський Союз (ЄС), що охоплює у своїй діяльності основні сфери суспільного життя: економічну інтеграцію на основі трьох Європейських Співтовариств (перша опора), спільну політику закордонних справ і безпеки (друга опора), а також співробітництво у сфері правосуддя та внутрішніх справ (третья опора), що в подальшому було названо як співробітництво з юстиції та поліції в кримінальних справах. Інакше кажучи, перша опора – соціально-економічна, друга – зовнішньополітична, третя – правоохоронна, при цьому економічна інтеграція визначалася на новому рівні – із формуванням економічного та валютного союзу. Договором визначалися нові напрями діяльності Європейського Економічного Співтовариства (назву якого було змінено на Європейське Співтовариство): освіта, культура, охорона здоров'я, захист прав споживачів, транс-європейська комунікаційна мережа. Встановлювався інститут громадянства Європейського Союзу, за яким громадяни держав-членів нарівні з національним громадянством отримали громадянство ЄС, але не як подвійне громадянство, а як статус, що доповнює національне громадянство. Керівні інституції Європейських

співтовариств були трансформовані у відповідні інституції Європейського Союзу із певним реформуванням їх повноважень. Згідно з Договором про ЄС діяльність Співтовариства регулюється наднаціональним (наддержавним) законодавством Співтовариства, а співробітництво в рамках другої та третьої опор ЄС здійснюється шляхом міжурядової співпраці держав-членів.

Самим Маастрихтським договором було визначено потребу внесення поправок у засновницькі документи Союзу та Співтовариств, що було реалізовано із укладанням Амстердамського договору про внесення змін у Договір про Європейський Союз, Договору про створення Європейського Співтовариства та деякі зв'язані з ними акти - 02.10.1997р., що набув чинності 01.05.1999р. Згідно Амстердамського договору до сфери компетенції ЄС віднесено візову та імміграційну політику, надання притулку, політику зайнятості, співпраця у цивільних справах, право видавати нормативні акти в сфері кримінального права та процесу. Амстердамський Договір проголосив принцип «прозорості» та «відкритості» ЄС щодо прийняття рішень в рамках ЄС та їх наближеності до інтересів громадян ЄС, принципи поваги прав людини, демократії та верховенства права, встановив санкції для держав-членів за порушення даних принципів. Даним договором були інтегровані Шенгенські домовленості про візову політику для громадян інших держав у законодавство Співтовариства, а також продовжено інституційну реформу відносно повноважень та порядку прийняття рішень в системі керівних інституцій ЄС.

Європейський Союз на сучасному етапі.

Маастрихтський та Амстердамський договори увібрали в себе всі досягнення європейської інтеграції за попередні десятиліття і сформували юридичну основу для нового етапу її розвитку щодо майбутнього розширення Європейського Союзу. Наступним кроком у розвитку Європейського Союзу стало прийняття узгодженого рішення урядів держав-членів ЄС про внесення змін у Договір про Європейський Союз та засновницькі договори Європейських Співтовариств, що було визначено Ніццьким договором від 26.02.2001р. (м. Ніцца Франція), який набрав чинності 01.02.2003р. Цей документ мав на меті удосконалення інституційного механізму функціонування ЄС в умовах розширення Союзу, зокрема реформування кількісного складу певних керівних органів (Європейського Парламенту, Комісії ЄС, Суду), порядок прийняття рішень, і став важливим документом у процесі приєднання до ЄС десяти нових держав, яке відбулося відповідно до Договору про приєднання (2003р.), що набрав чинності 01.05.2004р., і згідно з яким до Європейського Союзу увійшли Естонія, Литва, Латвія, Словенія, Словаччина, Чехія, Польща, Угорщина, Мальта, Кіпр, а з 01.01.2007р. Болгарія та Румунія. Тим самим у складі Європейського Союзу на сучасному етапі є 27 держав-членів.

У 2003р. також було започатковано “Європейську політику сусідства”, що визначає відносини між ЄС та країнами-сусідами, має на меті поширення загальноєвропейських цінностей, полягає у наданні певних стимулів в обмін на виконання відповідних вимог країнами-сусідами і реалізується через Плани дій, що приймаються окремо щодо кожної держави. Політика сусідства орієнтована на такі країни, як Азербайджан, Алжир, Білорусь, Вірменія, Грузія, Єгипет, Ізраїль, Йордан, Ліван, Лівія, Марокко, Молдова, Палестинська Автономія, Сирія, Туніс, Україна, з деяким з них вже укладені відповідні Плани дій. Окрім цього, у 2008р. ЄС запропонував ініціативу “східного партнерства” для Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії,

Молдови та України, що передбачає політичну асоціацію та економічну інтеграцію цих країн до ЄС та поступову лібералізацію візового режиму.

Нарівні з інституційною реформою Європейського Союзу, відображеною у Ніщцькому договорі, в ЄС активізувався процес прийняття єдиного для ЄС “білля про права”, що відбулося із підписанням Хартії Європейського Союзу про основні права, затвердженої Європейським Конвентом (тимчасовим міжурядовим органом ЄС) у 2000р.

Європейський Конвент у 2003р. ухвалив проект Конституційного Договору, що був підписаний 29.10.2004р. у м. Рим (Італія). Цей документ (по суті Конституція ЄС) кодифікував всі установчі договори ЄС та Хартію основних прав, визначив статус юридичної особи ЄС та його міжнародну правосуб’єктність, зводив три опори ЄС в єдиноопорну структуру Європейського Союзу при певному збереженні спеціальних міждержавних сфер зовнішньої політики, безпеки, юстиції та кримінальної поліції. Для набуття чинності Конституції ЄС було необхідно ратифікація даного договору всіма державами-членами ЄС. Однак станом на 01.01.2007р. Конституційний Договір ЄС ратифікували тільки 15 держав Європейського Союзу, що обумовило перегляд його правової природи та певне корегування положень. Дане знайшло відображення у підписанні Договору про Реформи 13.12.2007р. у м. Лісабон (Португалія). Лісабонський Договір на відміну від Конституційного Договору не кодифікує установчі договори ЄС, а фактично їх доповнює, переносячи до них основні положення Конституції ЄС, і містить перехресні посилання на існуючі установчі договори Європейського Союзу. Даний договір був ратифікований всіма державами-членами ЄС і набув чинності 01.12.2009р.

Таким чином, на сучасному етапі Європейський Союз являє собою унікальне інтеграційне об’єднання 27 держав із перспективою подальшого розширення. Унікальність цього об’єднання, зокрема полягає у тому, що Європейський Союз має свою територію, яка складається з території держав-

членів, і є відповідно територією внутрішнього ринку та простором юрисдикції ЄС; має сформовану систему керівних інституцій, валютну систему та грошову одиницю, а також власну правову систему, що забезпечена юрисдикційним захистом, і інститут громадянства.

Головними цілями Європейського Союзу відповідно до основних правових документів ЄС визначається утворення тісного союзу народів Європи, сприяння збалансованому і стабільному соціальному та економічному прогресу шляхом посилення економічної і соціальної взаємодії, власна ідентичність у міжнародній сфері шляхом проведення спільної зовнішньої політики та політики у галузі безпеки, розвиток співробітництва у сфері юстиції і внутрішніх справ, збереження і примноження загального надбання європейської спільноти, що реалізується на таких основних засадах, як повага до національної ідентичності держав-членів, повага до прав людини та ін.

Отже, основні цілі Європейського Союзу на сучасному етапі можна поділити на соціально-економічні – сприяння економічному і соціальному прогресові, зовнішньополітичні – утвердження самобутності на міжнародній арені, гуманітарні – захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, правоохоронні – розвиток простору свободи, безпеки та правосуддя.

Відповідно до установчих документів (засновницьких договорів ЄС) основні завдання Європейського Союзу конкретизовані у наступних сферах компетенції ЄС:

- скасування мита і кількісних обмежень на імпорту та експорт товарів між державами-членами, а також інші заходи, що мають ту ж спрямованість,
- спільна торговельна політика,
- внутрішній ринок, заснований на принципі чотирьох свобод: вільний рух капіталу, товарів, послуг та осіб,

- заходи, що стосуються в'їзду та переміщення на внутрішньому ринку,
- спільна політика в галузях сільського господарства та рибальства,
- спільна транспортна політика,
- встановлення системи, що запобігає порушенням на внутрішньому ринку,
- зближення національних законодавств держав-учасниць такою мірою, яка необхідна для належного функціонування внутрішнього (спільного) ринку,
- спільна політика у соціальній сфері, заходи в галузі соціального захисту,
- політика захисту навколишнього середовища,
- захист прав споживачів,
- заходи в сфері охорони здоров'я,
- підвищення конкурентоспроможності промисловості держав-членів ЄС,
- сприяння дослідженням та технологічному розвитку,
- стимулювання створення та розвитку трансєвропейських комунікаційних мереж та інфраструктури,
- заходи в галузі енергетики,
- внесок в освіту, професійне навчання, молодіжна політика,
- розквіт культури країн ЄС та заходи в сфері туризму,
- політика зайнятості,
- візова політика, політика притулку,
- імміграційна політика, співпраця митних органів,
- політика співробітництва у сприянні всебічного розвитку держав-учасниць.

Тим самим, Європейський Союз може визначатися як міждержавне інтеграційне утворення, що охоплює у своїй юрисдикції економічну, політичну та правову інтеграцію.

Система керівних інституцій Європейського Союзу.

Ефективність функціонування Європейського Союзу забезпечується діяльністю його керівних інституцій (органів). Система керівних органів ЄС сформована на засадах поєднання міждержавних та наднаціональних інституцій із гнучким розподілом компетенції між ними та національними урядами держав-членів ЄС.

- *Європейський парламент*

Попередницею теперішнього Європейського Парламенту була Парламентська Асамблея, створена Договором про ЄОВС (1951р.). До складу Асамблеї входило 68 депутатів, котрі були делеговані національними парламентами держав-членів Співтовариства. Із підписанням Римських Договорів (про створення ЄЕС і Євроатому, 1957р.) прийнято також Конвенцію, де йшлося про створення єдиної Парламентської Асамблеї для трьох Європейських Співтовариств. Назва “Європейський Парламент” була юридично визначена у Єдиному Європейському Акті (1986р.).

Європейський Парламент функціонує насамперед на основі Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства (назву якого Лісабонським Договором було замінено на Договір про діяльність ЄС), а також внутрішнього Регламенту, прийнятого відповідно до даного Договору.

Відповідно до протоколу про розміщення інституцій та деяких органів і служб ЄС, прийнятого у 1997р. разом із Амстердамським Договором, Європейський Парламент знаходиться у м. Страсбург (Франція), де відбуваються щорічні пленарні сесії і бюджетна сесія. Додаткові пленарні сесії та зустрічі парламентських комітетів (комісій) відбуваються у м. Брюссель (Бельгія). Генеральний Секретаріат ЄП та його служби розташовані у м. Люксембург.

Європейський Парламент складається з представників держав-членів Європейського Союзу, кількість яких згідно Лісабонського Договору не

повинна перевищувати 750 осіб. Кількість депутатських мандатів кожної країни учасниці є пропорційною до чисельності населення країни, із незначними перевагами для менших за кількістю мешканців країн. Депутати Європарламенту обираються шляхом прямих загальних виборів строком на 5 років, при цьому кожна держава-член ЄС самостійно встановлює процедуру виборів, але вибори до Європейського Парламенту повинні відбутися у країнах протягом чотирьох днів одного тижня.

Європейський Парламент діє незалежно від держав-членів, при цьому депутати Європарламенту можуть мати й мандат національних законодавчих органів, але не можуть займати одночасно із каденцією в Європарламенті посади у національних виконавчих органах та в інших органах ЄС.

На період виконання функцій депутату Європейського Парламенту надаються певні пільги та недоторканість, якої може позбавити сам Європарламент. Особливій охороні депутати ЄП підлягають упродовж засідання, а також по дорозі на засідання і під час повернення. Депутати отримують депутатську платню, але її розмір встановлений положеннями окремих країн, кожен депутат має свій депутатський кабінет-офіс, функціонування якого фінансується з бюджету ЄП.

Депутати Європейського Парламенту поділяються на політичні, а не на національні групи. Політичні групи є схожими до політичних фракцій у національних парламентах. Для створення політичної групи потрібно щонайменше 23 депутати з двох країн, 18 - з трьох країн, 14 - з чотирьох країн. Кожен депутат ЄП може бути членом лише однієї політичної групи. Регламент Європарламенту допускає існування "позафракційних" депутатів.

Серед основних повноважень політичних груп можна виокремити: право висувати кандидатів на місце Голови, Віце-Голів та Квесторів Європейського Парламенту, а також керівників та заступників керівників парламентських комісій, участь у формуванні порядку денного пленарних сесій, зайняття позиції під час парламентських дебатів, участь у роботі Конференції

Керівників, відрядження своїх депутатів до міжпарламентських делегацій, висунення пропозиції про вотум недовіри Європейській Комісії. Об'єднання депутатів у політичні групи є одним із важливих чинників незалежності Європарламенту, що сприймається як важлива передумова для формування європейської ідентичності і вираження політичної волі громадян Європейського Союзу.

Європейський Парламент має свою внутрішню організаційну структуру, дещо схожу до структури більшості національних парламентів. Депутати Європарламенту на своєму першому засіданні, яке проводить найстарший за віком депутат, таємним голосуванням, абсолютною більшістю обирають Голову, Віце-голів, а також Квесторів Європейського Парламенту. Термін їх перебування на своїх посадах триває половину строку дії сформованого складу Європарламенту, тобто 2,5 роки. Висунути свого кандидата на посаду Голови ЄП може політична група або принаймні 32 депутати. Голова Європейського Парламенту проводить його засідання і пильно стежить за правильним ходом роботи, головує на засіданнях, розпочинає і закінчує засідання, виносить питання на голосування, а також підписує прийняті правові акти. Одним із основних завдань Голови є звітування перед Радою Європейського Союзу та Європейською Комісією про прийняті Парламентом акти, а також представлення Європейського Парламенту у зовнішніх відносинах. Квестори відповідають за адміністративне обслуговування і фінансування депутатів ЄП.

Голова і Віце-голови утворюють Президію Європейського Парламенту, у роботі якої можуть брати участь з дорадчим голосом Квестори. Президія відповідає за дотримання регламенту ЄП, порядку денного засідань, наглядає за роботою парламентських комітетів, а також вирішує фінансові, адміністративні та організаційні справи. Президія може обрати двох Віце-голів, які відповідають за підтримання відносин із національними парламентами.

Дуже важливим органом Європейського Парламенту є Конференція Керівників, до складу якої входять Голова ЄП, а також голови або делегати від політичних груп. Найважливішими повноваженнями Конференції Керівників є: затвердження проекту порядку денного засідань, оформлення запитів до Ради ЄС чи Єврокомісії; зміна періоду перерв між сесіями, право скликати надзвичайне засідання Європарламенту. Окрім того, Конференція визначає склад і повноваження комітетів та комісій ЄП та відповідає за відносини з іншими інституціями Європейського Союзу і національними парламентами держав-членів та парламентами країн, які не входять до Європейського Союзу.

В рамках внутрішньої організаційної структури Європейського Парламенту створюється Конференція Керівників Комісій, до складу якої входять голови всіх постійних і тимчасових комісій Європейського Парламенту, а також Конференція Керівників Делегацій, що складається з керівників усіх постійних міжпарламентських делегацій. Вони можуть скеровувати рекомендації для Конференції Керівників щодо роботи парламентських комісій і стосовно порядку денного засідань ЄП, а також виконують завдання, доручені Президією ЄП чи Конференцією Керівників.

Для прийняття рішення Європейського Парламенту здебільшого необхідна абсолютна більшість голосів (інколи кваліфікована - у співвідношенні 2/3 чи 3/5) за наявності кворуму, який становить 1/3 загальної кількості депутатів. Перевірку кворуму здійснює Голова Європейського Парламенту на подання щонайменше 13 депутатів.

Окрім парламентських сесій робота Європарламенту ведеться у 17 постійних комісіях (комітетах) :

1. AFET: Комісія із закордонних справ, прав людини, спільної безпеки і оборонної політики

2. BUDG: Бюджетна Комісія
3. CONT: Комісія контролю за бюджетом
4. LIBE: Комісія із прав і свобод громадян, порядку і внутрішніх справ
5. ECON: Економіко-валютна Комісія
6. JURI: Правова Комісія внутрішнього ринку
7. ITRE: Комісія з промисловості, зовнішньої торгівлі, наукових досліджень та енергії
8. EMPL: Комісія із зайнятості та соціальних справ
9. ENVI: Комісія із питань навколишнього середовища, охорони здоров'я та споживчої політики
10. AGRI: Комісія з питань сільського господарства та розвитку села
11. PECH: Комісія з питань рибальства
12. RETT: Комісія регіональної політики, транспорту і туризму
13. CULT: Комісія з питань культури, молоді, освіти, ЗМІ та спорту
14. DEVE: Комісія з розвитку і співпраці
15. AFCO: Комісія конституційних прав
16. FEMM: Комісія прав жінок і рівноправності
17. PETI: Комісія розгляду петицій.

Окрім постійних комісій, термін повноважень яких у певному складі триває 2,5 роки, Парламент має право створювати комісію, яка займається конкретними справами. Такого роду комісії можуть функціонувати найдовше рік. Європейський Парламент в особливих ситуаціях може створювати слідчі комісії.

Кожна Комісія налічує від 25 до 55 депутатів. Розподіл місць у комісіях серед представників країн-членів є пропорційним до кількості мандатів, які та чи інша країна має у Парламенті. Основним завданням комісії Європейського Парламенту є оцінка законопроектів на запит Голови ЄП, а також підготовка різних звітів.

Відповідальним за забезпечення організації роботи Європарламенту є Генеральний Секретар Європейського Парламенту, що призначається Головою Європейського Парламенту. Він є керівником адміністрації в рамках Секретаріату ЄП, в якому постійно або тимчасово працює близько 4000 службовців. Секретаріат поділений на сім генеральних дирекцій:

- I - документальна канцелярія пленарних сесій та протоколів,
- II - організація і координація роботи комісій ЄП,
- III - інформація, ЗМІ, відносини з громадянами,
- IV - дослідження і архів,
- V - особові справи, бюджет та фінанси,
- VI - адміністрація,
- VII - переклади, друк, публікація.

Європейський Парламент є парламентом (у розумінні його як законодавчого органу), навіть незважаючи на назву, відносно умовно, про що свідчать його функції та повноваження. Європейський Парламент, на відміну від національних парламентів, не може самостійно приймати правові акти. Відповідно до положень засновницьких договорів ЄС він лише може брати участь у законодавчому процесі, співпрацюючи з Радою ЄС та Європейською Комісією, згідно з визначеними процедурами. Парламент не має також права законодавчої ініціативи, це належить до повноважень Європейської Комісії, однак, він може вимагати подання Європейською Комісією відповідного

законопроекту, якщо він є необхідним для досягнення цілей засновницьких договорів.

Законодавчі повноваження Європейського Парламенту спочатку були дуже скромними. Він мав право висловлювати думки щодо законопроектів, але ці думки не обов'язково повинні були братися до уваги тогочасною Радою Міністрів ЄС. Істотним розширенням повноважень Парламенту було запровадження Єдиним Європейським Актом процедури співпраці, а згодом - Договором про створення Європейського Союзу - процедури спільного рішення та погоджувальної думки. Кожна з цих процедур застосовується при прийнятті правових актів у певних, визначених сферах діяльності Європейського Союзу. У процедурі консультації повноваження ЄП зводяться до видання думки, яка не є юридично зобов'язальною для Комісії чи Ради ЄС, однак, ці органи не можуть знехтувати думкою Парламенту.

Набагато більше повноважень ЄП має у процедурі співпраці. Процедура співпраці передбачає два читання: перше читання полягає у висловленні Європарламентом думки, як і у процедурі консультації. У другому читанні Парламент може запропонувати поправки, які, щоправда, можуть бути відхилені Радою ЄС, але тільки тоді, коли рішення Ради буде одноголосним.

Найширші повноваження Парламенту дає процедура спільного рішення, яка спершу передбачала аж три читання. Якщо "спільна позиція" Ради ЄС є незадовільною, то Парламент може відхилити законопроект. Це означає, що у цій процедурі Парламент практично має право вето, оскільки Рада, відповідно до цієї процедури, не може діяти всупереч позиції Парламенту, навіть якщо у Раді ЄС є одноголосність з цього питання. Важливим елементом цієї процедури є можливість скликання т.зв. Арбітражного Комітету, який у суперечливих ситуаціях може довести до згоди Раду ЄС та Європарламент (т.зв. консиліумний розгляд).

Ця надскладна процедура була значно спрощена Амстердамським Договором. Найважливіші зміни полягають у скороченні процедури до двох читань і введенні можливості відхилення проекту Парламентом уже у першому читанні. Також, варто звернути увагу, що Амстердамський Договір значно розширив перелік справ, які розглядаються за процедурою спільного рішення, одночасно обмеживши сферу дії процедури співпраці. До деяких питань (наприклад, прийняття нових членів, підписання асоційованої угоди) застосовується процедура позитивної оцінки (згоди, погоджувальної оцінки, ратифікації). У цій доволі простій процедурі неможливе прийняття актів без згоди Парламенту.

Нарівні з цим Європейський Парламент має значні контролюючі повноваженнями відносно інших органів Європейського Союзу. Найпростішим інструментом контролю є надання Європейським Парламентом запиту до Ради ЄС чи Європейської Комісії. Вони можуть надаватися кількома способами. Запити з вимогою усної відповіді має право скеровувати комісія ЄП, політична група, а також група щонайменше з 32 депутатів. Запити з вимогою письмової відповіді надаються подібним чином, але сам запит, як й відповідь на нього публікуються в офіційних виданнях ЄС. Окремий депутат ЄП має право ставити запитання під час під-сесії Європарламенту, це період, передбачений для запитань до конкретних Комісарів Єврокомісії, при чому згідно зі статутом Європейського Парламенту, кожен депутат має право поставити тільки одне запитання.

Важливим інструментом контролю є можливість Європейського Парламенту аналізувати звіти, надані відповідно до вимог Договорів іншими органами ЄС (Європейською Комісією, Радою Європейського Союзу, Судом Аудиторів, Центральним Європейським Банком, Уповноваженим з Прав Людини). Особливим випадком є річний звіт Суду Аудиторів про виконання Європейською Комісією бюджету ЄС. Цей звіт аналізується Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу на предмет правильності і

законності виконання бюджету. Після аналізу звіту Європейський Парламент може підтвердити правильність виконання бюджету, хоча ненадання підтвердження не несе за собою жодних правових наслідків. Нарівні з цим Європейський Парламент певним чином сам виконує бюджетну функцію, аналізуючи проекту бюджет ЄС, ще на стадії його розробки і приймає участь в його обговоренні.

Ще одним інструментом контролю є можливість скликання Європейським Парламентом (1/4 депутатів) тимчасових слідчих комісій, які мають за мету вивчення та з'ясування можливих порушень у діяльності Євросоюзу.

Європейський Парламент може ухвалити вотум недовіри Європейській Комісії, внаслідок чого вона зобов'язана подати у відставку. Пропозиція ухвалення вотуму недовіри має бути підтримана 1/10 від загальної кількості депутатів ЄП чи політичною групою. Окремий Комісар не може бути відправлений у відставку в результаті висновку Парламенту, оскільки Комісія є солідарним органом і відповідає за свою роботу як єдиний орган. Голосування щодо цього є відкритим і іменним, а ухвала може бути прийнята лише кваліфікованою більшістю (2/3 голосуючих) за присутності щонайменше половини депутатів ЄП. Пропозиція ухвалення вотуму недовіри Комісії досі висувалася 5 разів, але жодного разу не отримувала необхідної більшості голосів для її реалізації.

Європейський Парламент має вплив на формування та склад деяких інституцій Євросоюзу. Найважливішим повноваженням у цій сфері є вираження Європарламенту згоди на призначення Голови Європейської Комісії. Ненадання згоди Парламентом у цій справі веде до обов'язкового узгодження країнами-членами Євросоюзу іншого кандидата на посаду Голови Комісії. Європейський Парламент має також право проводити слухання кандидатів на посаду Комісара, а потім, звичайною більшістю вирішує про схвалення чи відхилення цілого складу Європейської Комісії.

Парламент також висловлює думку щодо складу Суду Аудиторів, проте відсутність його згоди не несе за собою жодних правових наслідків. Подібна процедура застосовується під час призначення Голови, Віце-голів і членів Ради Правління Європейського Центрального Банку. Європейський Парламент самостійно може призначити на 5 років омбудсмена (Уповноваженого з прав людини), котрий розглядає скарги фізичних та юридичних осіб на порушення в діяльності інституцій Євросоюзу.

Уповноважений з прав людини - це доволі молода інституція, оскільки була запроваджена Маастрихтським Договором, що визначає основні положення про діяльність Уповноваженого (омбудсмена). Крім того, омбудсмен діє на основі рішення Європейського Парламенту про статус і загальні умови виконання функцій Уповноваженого з Прав Людини від 9 березня 1994р. та положень ст. 159-161 Регламенту ЄвроПарламенту.

Уповноважений з прав людини призначається Європейським Парламентом після кожних виборів, на термін 5 років з правом повторного обрання. Кандидатів на посаду Уповноваженого з прав людини можуть висувати групи із щонайменше 32 депутатів Європейського Парламенту, що походять щонайменше з двох країн. Кандидат повинен бути громадянином Європейського Союзу, володіти усіма політичними та громадянськими правами, а також відповідати всім національним вимогам у своїй країні для ведення судових справ, або володіти досвідом та повноваженнями для виконання функції Уповноваженого. Після слухання усіх кандидатів комісією Європейського Парламенту, складається список осіб, допущених до участі у виборах і шляхом таємного голосування, за присутності щонайменше половини депутатів, відбуваються вибори омбудсмена. Усунення з посади Уповноваженого з прав людини може відбутися внаслідок закінчення терміну, відставки, смерті чи відкликання. Уповноважений може бути відкликаним Європейським Судом на подання Європейського Парламенту, якщо Парламент вирішить, що він перестав відповідати

необхідним умовам для виконання своїх функцій. Уповноважений виконує свої функції незалежно, тобто не може отримувати інструкцій від урядів країн чи органів ЄС та у період виконання функцій займатися політичною чи іншою професійною діяльністю. Резиденція Уповноваженого знаходиться у м. Страсбург. Виконувати обов'язки йому допомагає секретаріат. Бюджет Уповноваженого не є автономним, а складає частину бюджету Європейського Парламенту.

- *Рада Європейського Союзу*

Рада Європейського Союзу посідає важливе місце в інституційній системі ЄС. Виходячи із специфіки організації та повноважень цей орган є одночасно міждержавним та наднаціональним із достатньо широкою компетенцією для регулювання інтеграційних процесів в ЄС.

Із створенням кожне з Європейських Співтовариств мало окрему Раду, хоча, всупереч неодноразовим твердженням у літературі, Рада Міністрів ЄЕС і Євроатома не були аналогічними інституціями до Спеціальної Ради Міністрів ЄОВіС. Щоправда їх склад був подібний, але вони відрізнялися повноваженнями. В подальшому, а саме у 1965р. був підписаний, а у 1967р. набув чинності Договір про злиття, за яким Ради трьох європейських співтовариств об'єднувалися у відповідно єдину для співтовариств керівну політичну інституцію. Запроваджена на той час назва цього органу - Рада Міністрів була змінена у листопаді 1993р. на "Рада Європейського Союзу". Рада Європейського Союзу функціонує насамперед на основі положень ст. 202-210 Договору про заснування Європейського Співтовариства (назву

якого Лісабонським Договором було замінено на Договір про діяльність ЄС), а також внутрішнього регламенту, прийнятого відповідно до ДЄС від 31.05. 1999р. Розташована Рада ЄС у м. Брюссель, деякі зустрічі Ради проводяться у м. Люксембург.

Згідно зі ст. 203 Договору про створення ЄС Рада складається з представників усіх країн-членів міністерського рівня, уповноважених до діяльності урядом своєї країни. Це, як правило, міністри, але можуть бути і заступники міністрів, і навіть держсекретарі та їх заступники. Однак, тільки члени Ради, які мають статус міністра, можуть голосувати на засіданнях Ради, тобто держсекретар може замінити міністра, але без права голосу. У засіданнях Ради бере участь один представник від кожної країни, уповноважений своїм урядом, тобто, у Раді представлені інтереси країн-членів Євросоюзу, а сама Рада є органом з міжнародним статусом.

Рада ЄС не проводить своїх засідань регулярно. Залежно від сфери справ, які розглядаються, окремі уряди делегують на засідання Ради відповідних представників. Тобто, фактично існує кілька Рад, кожна з яких займається відповідним напрямом: Рада з загальних справ, економічних та фінансових справ, внутрішніх справ і цивільної оборони, правосуддя, сільського господарства, внутрішнього ринку, наукових досліджень, навколишнього середовища, рибальства, транспорту та телекомунікації, зайнятості та соціальної політики, промисловості та енергетики, бюджету, прав споживачів і туризму, освіти та молоді, здоров'я, культури.

Найважливіші Ради з точки зору основних завдань Євросоюзу, тобто Рада з загальних справ, сільського господарства, економіки та фінансів, зустрічаються щомісяця. Решта Рад принаймні раз на рік (переважно 1-5 разів на рік). Окрім вищезазначених Рад, у разі необхідності можуть відбуватися засідання неформального характеру, але на них не приймаються рішення.

Раду Європейського Союзу можуть утворювати керівники країн та урядів. Так відбувається, наприклад, у ситуації, описаній у ст. 7 Договору про

діяльність ЄС, коли Рада може вжити певних заходів до країн-членів, які порушують основні принципи та права, визначені у ст. 6 Договору про діяльність ЄС, а також при встановленні т.зв. глибокої співпраці (ст.11[5a] р.2 даного договору) та розгляді деяких питань, пов'язаних із функціонуванням Валютно-Економічного Союзу і Європейського Центрального Банку. У цих ситуаціях керівники урядів країн діють не тільки як Європейська Рада, але також як Рада Європейського Союзу, завдяки чому прийняті ними рішення мають не лише політичне значення, а й правову силу.

Головує у Раді Європейського Союзу певна країна за принципом ротації (півроку) у послідовності, затвердженій одногосно всіма державами-членами, тобто визначається головування (президентство) країни, а не конкретної особи. На практиці це означає, що навіть задовго до закінчення піврічного терміну може відбутися зміна особи Головуючого у Раді, наприклад, внаслідок змін в уряді країни, яка головує у той час. Голова Ради виконує насамперед організаційні та представницькі функції. До його повноважень належить скликання засідань Ради, складення проекту порядку денного, плану роботи Ради, проведення голосування, а також підписання протоколів і правових актів, прийнятих Радою самостійно або у співпраці з Європейським Парламентом. Крім того, Голова представляє Раду в контактах з іншими органами Європейського Союзу і третіми суб'єктами.

Допоміжним у роботі Ради Європейського Союзу є Генеральний Секретаріат, що є адміністративним органом, очолюваний Генеральним Секретарем, котрий з набранням чинності положеннями Амстердамського Договору також виконує функції Верховного Представника у справах спільної зовнішньої політики та політики безпеки, йому допомагає Заступник Генерального Секретаря, відповідальний за управління Секретаріатом. Через те, що посада Верховного Представника у справах СЗіПБ забирає багато часу, поточною роботою Секретаріату керує де-факто Заступник Генерального Секретаря Ради.

Генеральний Секретаріат є фактично поділений на сім т.зв. генеральних дирекцій: А. юридична служба; Б. управління, бюджет, переклад; В. регіональна, соціальна, освітня політика, Соціально-Економічний Комітет; Г. внутрішній ринок, промислова політика, інтелектуальна властивість, транспорт, навколишнє середовище, охорона споживачів, підприємства і послуги, сталева промисловість; Д. наука, технологія, енергія; Е. іноземні відносини та співпраця для розвитку; Є. економічні та фінансові справи, інформація, публікації, співпраця з Європейським Парламентом.

Допоміжним органом Ради ЄС є Комітет Постійних Представників - COREPER - це скорочення від французької назви (Comit`e des Repr`esentants Permanents), який відповідає за підготовку роботи Ради, а на практиці часто проводить копітки і дуже складні переговори з метою напрацювання спільної позиції держав-членів. До складу COREPER-у входять постійні представники країн-членів при ЄС. Головує представник тієї країни, яка на даний момент головує у Раді Європейського Союзу. Як свідчить сама назва, COREPER є постійно діючим органом, що функціонує на основі робочих груп і комітетів, до складу яких входять експерти різних галузей. Під час переговорів постійні представники готують два переліки справ: перелік А містить положення, щодо яких є згода між країнами-членами, перелік В містить справи, які вимагають переговорів і дискусії на рівні Ради.

Засідання Ради ЄС переважно проходять закрито, рішення приймаються шляхом голосування звичайною більшістю, кваліфікованою більшістю і одноголосно. Звичайною більшістю приймаються акти, які не мають правової сили, або рішення з технічних питань. Кваліфікована більшість і одноголосність є необхідними при прийнятті юридично зобов'язальних актів. Кворум становить половина плюс один член Ради. Під час голосування кваліфікованою більшістю прийнято т.зв. систему зважених голосів, які повинні забезпечити рівновагу між великими та малими за чисельністю мешканців країнами. Якщо ж Рада приймає рішення одноголосно, то утримання від голосування представником якоїсь із країн-членів не блокує

прийняття акту. Водночас, у Раді діє т.зв. уявне вето, тобто, якщо хтось із міністрів відсутній, то вважається, що він виступає проти. Тому коли потрібна одноголосність, рішення не може бути прийняте за відсутності членів Ради.

Рада Європейського Союзу є одним із найважливіших органів Європейського Союзу. Згідно з положеннями установчих договорів ЄС Рада Європейського Союзу:

- спільно з Європейською Комісією забезпечує реалізацію та несе відповідальність за узгодженість зовнішньополітичної діяльності Союзу, готує пропозиції щодо стратегії в сфері спільної зовнішньої політики і політики безпеки;
- може накладати санкції на держави-члени, які порушують визначені у засновницьких договорах принципи Союзу;
- забезпечує координацію загальної економічної політики держав-членів;
- бере участь у процесі законотворення ЄС, співпрацюючи з Європейською Комісією та Європарламентом. Хоча Рада, як й Парламент, не володіє правом законодавчої ініціативи, оскільки ці повноваження зберігаються за Єврокомісією, однак, Рада може зажадати проведення Комісією будь-яких вивчень, які визнаються необхідними для досягнення спільної мети, і подання потрібних пропозицій, це дає підставу визначати, що Рада володіє правом опосередкованої законодавчої ініціативи;
- уповноважена скликати конференції представників держав-членів для перегляду положень установчих договорів;
- укладає міжнародні угоди від імені Євросоюзу, європейських співтовариств та держав-членів;
- має певний вплив на формування інших інституцій ЄС, зокрема призначає членів Соціально-Економічного Комітету, Комітету Регіонів і Суду Аудиторів. Рада може за умов одноголосності змінити кількість членів Європейської Комісії, на подання Європейського Суду - збільшити кількість його Суддів чи Генеральних Радників. Рада також ухвалює статuti чи

регламенти деяких інституцій. Рада уповноважена встановлювати ставки, додатки та розмір пенсії Голови та членів Комісії, Голови, Суддів, Генеральних Радників і Секретаря Європейського Суду.

В інституційній системі Європейського Союзу Рада ЄС по суті є основним законодавчим органом ЄС, що несе відповідальність за прийняті нею правові рішення. Це виражається, зокрема у тому, що правові акти, прийняті Радою ЄС, можуть бути оскаржені у судовому порядку Судом ЄС, тим самим відповідальність за законність прийнятих актів є колегіальною. Політичну відповідальність за прийняті рішення несуть її члени перед парламентами та урядами своїх держав у відповідності з національними конституційними нормами, тобто вона носить індивідуальний характер.

- *Європейська комісія.*

Європейська комісія є одним з керівних органів Європейського Союзу, що наділений найбільшими виконавчими повноваженнями, оскільки її головною функцією є забезпечення належного функціонування та розвитку спільного ринку ЄС. Європейська комісія – це незалежний наддержавний орган, що представляє інтереси Європейського Союзу.

Договір про Європейське Об'єднання Вугілля і Сталі не передбачав створення органу, аналогічного до сучасної Комісії, хоча певні аналогії можна провести з Високою Владою з огляду на її наддержавний характер. Комісія, як орган виконавчо-керівного характеру утворилася у 1957 році із підписанням Договорів про створення ЄЕС і Євроатому. У 1967 році з набранням чинності Договору про злиття замість Високої Влади ЄОВіС, а також Комісії ЄЕС і ЄОАЕ була створена єдина Комісія Європейського Співтовариства. Європейська Комісія діє на основі ст. 211-219 Договору про Європейський Союз, а також на основі внутрішнього регламенту Європейської Комісії.

Згідно з Протоколом про місцезнаходження резиденцій деяких органів і служб Європейських Співтовариств і Європолу, прийнятим у 1997р. разом із

Амстердамським Договором, Європейська Комісія знаходиться у м. Брюссель.

До складу Європейської Комісії входять чиновники (комісари), що мають статус міжнародних службовців. Членами Комісії можуть бути тільки громадяни держав-членів, при цьому вона не може включати більше двох громадян від однієї країни. Кількість комісарів може змінитися, якщо Рада ЄС прийме про це одностороннє рішення.

Члени Комісії (комісари) є міжнародними службовцями і представляють інтереси Союзу, а не країн, з яких вони походять. Їм не можна приймати, ані домагатись жодних інструкцій від урядів країн-членів. Окрім того, країни повинні шанувати незалежність комісарів і не можуть здійснювати на них вплив. У цьому аспекті повинна бути цілковита незалежність від країн-членів та інших органів Євросоюзу.

Єврокомісарам не можна здійснювати діяльність, яка могла би суперечити їх обов'язкам, їм заборонено займатися будь-якою іншою професійною роботою, навіть якщо вона є неоплачувана, вони мусять також бути обережними у виборі посад навіть після закінчення терміну каденції. Якщо комісар перестав відповідати умовам, необхідним для виконання своїх функцій, наприклад, через порушення вищевказаних правил чи якщо допустився серйозного порушення, Рада ЄС чи Єврокомісія можуть звернутися до Європейського Суду з пропозицією його відставки. Європейський Суд може також позбавити комісара пенсійних прав та інших привілеїв.

Європейська Комісія утворюється у два етапи. Спершу країни-члени односторонньо визначають кандидата на Голову Комісії, який повинен бути затверджений Європейським Парламентом. На другому етапі, за домовленістю з кандидатом на Голову Комісії, країни висувають решту кандидатів на посади комісарів Комісії. Каденція Комісії триває 5 років, а комісарам належить право багаторазового призначення. Комісар може відмовитися від своєї посади ще до закінчення терміну.

Роботою Європейської Комісії керує її Голова. Спочатку посада Голови Комісії не дуже відрізнялася від посад решти членів Комісії, це було просто виділення "першого серед рівних" (*primus inter pares*), але згідно Амстердамського Договору роль Голови значно зросла. Він отримав повноваження більшого впливу на формування політики, яка проводилася Комісією, а також тепер отримує консультації від країн-членів щодо добору решти кандидатів на комісарів. Основним завданням Голови є керівництво роботою Комісії, а також представлення її у зовнішніх відносинах. Власне Голова ЄК проводить розподіл обов'язків між членами Комісії та встановлює робочі групи, які складаються з комісарів. Голова ЄК скликає засідання Комісії, затверджує порядок денний засідань, проводить голосування та підписує протоколи і правові акти, прийняті Комісією. Комісія зі своїх членів може вибрати одного чи двох заступників Голови, роль яких обмежується заступництвом Голови у проведенні засідань та представницькими функціями.

Єврокомісія була поділена на так звані Генеральні Дирекції (інакше - департаменти, директорати). Роботою кожного департаменту керує один з комісарів, що нагадує поділ на міністерства в урядах країн-членів. На чолі кожної Генеральної Дирекції стоїть її Генеральний Директор, який завжди походить з іншої країни, аніж комісар, і відповідає за організацію роботи Дирекції.

Комісарові у виконанні його обов'язків допомагає Кабінет, до складу якого входять переважно довірені особи, які за правилами походять з тієї самої країни, що й комісар. Роботу Кабінетів координують службовці, котрі посідають дуже високі посади в урядовій ієрархії Євросоюзу. До їх найголовніших функцій належить представництво комісара у випадку його відсутності на засіданнях Комісії. Уся робота Комісії координується Генеральним Секретаріатом, на чолі якого стоїть Генеральний Секретар. Це особа, яка має право брати участь у засіданнях Комісії, але не є її членом і не може голосувати. Проте Генеральний Секретар координує роботу

Генеральних Дирекцій, підписує протоколи із засідань Комісії, а також відповідає за співпрацю з відповідними управлінськими службами інших органів ЄС.

Змусити Єврокомісію подати у відставку може лише Європейський Парламент, це може відбутися в разі висловлення вотуму недовіри до Комісії. У такому разі Європейська Комісія у повному складі подає у відставку, за правилом - усі комісари солідарно відповідають за свою роботу, тобто неможливо висловити вотум недовіри одному члену Комісії.

Засідання Європейської Комісії скликається Головою і відбувається щонайменше раз на тиждень. У разі необхідності можуть бути скликані спеціальні збори - надзвичайна сесія. Засідання Комісії таємні, кворум складає половина комісарів від загального складу Комісії плюс один комісар. Відсутній комісар може бути представлений керівником свого кабінету, якщо на це погоджується Голова Комісії. В усіх засіданнях Комісії бере участь Генеральний Секретар, якщо Комісія не вирішить інакше. Рішення приймаються звичайною більшістю голосів.

Європейська Комісія може приймати рішення за трьома процедурами: на засіданнях, письмовою процедурою, процедурою делегування. Під час прийняття рішень на засіданнях обов'язково повинен бути кворум. Згідно з письмовою процедурою, проект правового акту надходить до кожного комісара, а також його узгоджують і перевіряють відповідні департаменти та служби. Якщо жоден з членів Комісії не висловить незгоди із проектом, то такий правовий акт буде прийнято. Однак, якщо хтось із комісарів буде мати якісь поправки або зауваження, то проект розглядають на засіданні Єврокомісії. Процедура делегування полягає у тому, що Комісія уповноважує одного чи кількох членів прийняти певні, конкретно визначені управлінські рішення. Застосування процедури делегування не знімає з решти комісарів відповідальності за прийняте таким чином рішення. Комісія залежно від терміновості справ може приймати рішення за нормальним процесом (5днів), термінові (3дні), невідкладні (12 годин).

З метою забезпечення належного функціонування та розвитку спільного ринку Європейська Комісія:

- пильнує за застосуванням положень засновницьких договорів і прийнятих на їх основі правових актів;
- формує рекомендації і висловлює думки у справах, які є предметом установчих договорів, якщо Договіри це безпосередньо передбачають або ж Комісія визнає, що це є необхідно;
- має право приймати рішення і брати участь у розгляді правових актів, які приймаються Радою ЄС і Європейським Парламентом, так, як це передбачено засновницькими договорами;
- користується повноваженнями, наданими їй Радою ЄС з метою дотримання встановлених нею положень.

Європейська Комісія є "охоронцем Договорів", тобто стежить за тим, щоб правові положення Європейського Союзу дотримувалися органами Союзу, а також країнами-членами ЄС, громадянами та юридичними особами. У разі виявлення порушення права ЄС, Комісія має право виступити з позовом до Європейського Суду.

Європейська Комісія володіє виключним правом законодавчої ініціативи. Відповідно до положень установчих договорів Рада ЄС здійснює діяльність за поданням Єврокомісії, при цьому законодавча ініціатива є обмеженою виключними повноваженнями Комісії, але Рада чи Парламент може вимагати від Комісії подання певного визначеного юридичного акта. У визначених засновницькими договорами ситуаціях Європейська Комісія може самостійно видавати правові акти (регламенти, директиви, рішення, рекомендації, думки). Це правові акти, які видаються на підставі повноважень, делегованих Єврокомісії Радою ЄС, або ж на підставі повноважень, що передбачені установчими договорами.

Нарівні з цим, Європейська Комісія є виконавчим органом. Вона відповідає

за виконання регламентів, прийнятих Радою ЄС чи спільно Радою ЄС і Європарламентом, а також за подання проекту річного бюджету і за його виконання. Комісія готує Парламенту звіт з виконання бюджету і несе політичну відповідальність за його невідповідне виконання. Крім того, Комісія підтримує сталі дипломатичні стосунки з третіми країнами та іншими міжнародними організаціями, відповідає за підготовку і підписання міжнародних угод, стороною яких є ЄС.

Європейська Рада

Європейська Рада є органом стратегічного планування розвитку європейської інтеграції, тим самим це орган Європейського Союзу

Європейська Рада не є органом створеним установчими Договорами Європейського Співтовариства, її витoki сягають початку шістдесятих років. Європейська Рада сформувалася на основі так званих конференцій у верхах, які на початку відбувалися несистематично (Париж 10-11.02.1961р., Бонн 17-19.07.1961р., Рим 29-30.05.1967р., Гаага 1-2.12.1969р., Париж 9-10.12.1974р.). У них брали участь глави держав та урядів, а після конференції в Гаазі також міністри закордонних справ. Під час конференції у Парижі у 1974 р. глави держав та урядів постановили зустрічатися регулярно три рази на рік: один раз у Брюсселі, а два наступних - у столицях чи інших містах країн-членів. Натомість назва "Європейська Рада" існує, починаючи від зустрічі, що відбулася у м. Дублін у березні 1975р.

Формальні підстави для функціонування Європейської Ради створив у 1986 р. Єдиний Європейський Акт (ст. 2). Положення ЄСА повторено в ст. 4 Договору про Європейський Союз, а також доповнені Лісабонським договором 2007 р. і це є нині правовою підставою діяльності Європейської Ради. Європейська Рада не має постійного місця знаходження. Кожного разу Європейська Рада збирається в столицях чи інших містах країни, яка головує в Раді Європейського Союзу.

Відповідно до ст. 4 Договору про створення Європейського Союзу до складу Європейської Ради входять глави держав чи глави урядів країн-членів і Голова Європейської Комісії. Їх супроводжують міністри закордонних справ та один член Єврокомісії. Відповідно до декларації, доданої до Заключного Акту Конференції у м. Маастрихт, Голова Європейської Ради запросив міністрів економіки та фінансів брати участь у засіданнях, на яких розглядаються питання, пов'язані з Валютно-Економічним Союзом. Європейська Рада повинна збиратися кожного кварталу (до прийняття Лісабонського договору збиралася щонайменше два рази на рік) під керівництвом глави країни чи уряду країни-члена, яка головує в Раді Європейського Союзу.

Згідно із ст. 4 Договору про створення ЄС, Європейська Рада надає Союзу необхідний імпульс для розвитку і визначає узагальнені вектори його політики. Європейська Рада звітує Європейському Парламенту про кожне своє засідання, а також подає річний письмовий звіт про поступ, досягнутий Європейським Союзом.

Європейська Рада займається справами, які зважаючи на свою важливість не можуть бути вирішені на нижчому щаблі. Рішення прийняті нею переважно не мають юридичної сили, але їх політичне значення є дуже вагомим, і це знаходить відображення у правових актах, прийнятих іншими, уповноваженими до цього інституціями Європейського Союзу. Але це не означає, що Європейська Рада не може приймати юридично зобов'язальних рішень, зокрема положеннями ст. 7 Договору про створення Європейського Союзу передбачено право Європейської Ради застосовувати санкції до держав-членів ЄС, які тривалий час грубо порушують основні свободи, демократичні принципи та права людини.

Лісабонським договором 2007 р. було запроваджено посаду Президента Європейської Ради, який має обиратися Європейською Радою на 2,5 роки з можливістю одного переобрання. Президент Європейської Ради головує та

сприяє роботі Європейської Ради, представляє інтереси Європейського Союзу на вищому рівні у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Європейський Суд

В інституційній системі Європейського Союзу судові функції виконують кілька установ, які тісно співпрацюють з національними судами держав-членів ЄС. У сукупності судові установи ЄС складають єдину судову систему, засновану на відповідній ієрархії, і представлені Судом Правосуддя Європейського Союзу (ЄСП), Загальним Судом (Суд першої інстанції (СПІ), судовими палатами спеціальної юрисдикції, що розглядають окремі категорії правових спорів.

Європейський Суд Правосуддя (попередня назва – Європейський Суд) є одним із найстаріших органів, передбачений ще Договором про створення ЄОВіС (1951р.). Відповідно до рішень конвенції про деякі спільні інституції, підписаної у 1957р. Суд з 1958р. є спільним органом для Європейських Співтовариств.

У 1989р. в результаті надмірного навантаження на Європейський Суд Рада ЄС запровадила т.зв. Суд Першої Інстанції. Цей орган був створений як інстанція допоміжного характеру щодо Європейського Суду, якій передано повноваження винесення вироків у чітко окресленій сфері права Співтовариств із можливістю апеляції до Суду ЄС з питань права. Після набрання чинності Ніццьким договором Суд першої інстанції набув статусу самостійного судового органу із розширенням його складу і компетенції, а положеннями Лісабонського договору було змінено його назву на Загальний Суд, так само й Європейський Суд отримав назву Суд Правосуддя

Європейського Союзу.

Європейський Суд функціонує насамперед на підставі положень ст. 220-245 Договору про діяльність ЄС, Статуту і внутрішнього Регламенту, прийнятих згідно зі ст. 245 Договору про діяльність ЄС. Натомість правовою основою діяльності Суду Першої Інстанції є ст. 225 Договору про діяльність ЄС, яка підкреслює, що якщо Рада ЄС не вирішить інакше, то до СПІ застосовуються положення Договору, що стосуються Європейського Суду, і положення Статуту Євросуду. Суд Першої Інстанції не має власного Статуту, але як і Європейський Суд має власний внутрішній процедурний Регламент. Судові органи Європейського Союзу мають резиденцію у м. Люксембург.

Європейський Суд складається з суддів за кількістю держав-членів ЄС і 8 Генеральних Адвокатів (Радників). Якщо Євросуд виступить з такою вимогою, то кількість Радників може бути збільшена у разі прийняття Радою ЄС одноголосного рішення. Кожна країна-член має право висунути лише одного суддю, посади Генеральних Адвокатів обов'язково мають тільки "великі" держави (Німеччина, Франція, Великобританія, Іспанія, Італія), решту місць займають за принципом ротації Радники з менших (за чисельністю населення) країн. Згідно зі ст. 223 Договору Генеральних Суддів і Адвокатів Європейського Суду Правосуддя вибирають серед осіб, які мають певні гарантії незалежності і відповідають вимогам у своїх державах для зайняття найвищих посад у судах, або є визнаними і компетентними юристами, вони призначаються на шість років шляхом загальної згоди урядів усіх країн-членів. Кожні три роки відбувається часткове (половина) оновлення складу Суду. Загальний Суд (Суд I Інстанції) складається з суддів за кількістю країн-членів, на відміну від Європейського Суду в СПІ формально немає Генеральних Адвокатів, хоча ці функції у деяких справах може виконувати кожен Суддя СПІ, окрім Голови. Як і в Європейському Суді, Судді Суду I Інстанції призначаються на період 6 років шляхом загальної згоди між країнами-членами. Кожні три роки відбувається зміна половини складу СПІ.

Члени Європейського Суду не представляють у цих органах свої країни, Європейський Суд є органом цілком незалежним від країн-членів Євросоюзу та інших спільних органів. Судді повинні бути незалежними особами, тому їм не можна виконувати жодних політичних чи адміністративних функцій. Члени Європейського Суду не можуть займатися професійною діяльністю, незалежно від того чи вона оплачувана, чи ні.

Судді та Генеральні Адвокати Європейського Суду, а також частково їх родини, мають право на пільги та недоторканість, вони користуються правовим захистом навіть після припинення виконання функцій у Суді. Особливої уваги заслуговує факт, що члени Суду не можуть бути позбавлені своєї посади, а також пенсійних прав та інших пільг. Єдиний орган, який може скасувати імунітет у цій області, - це Європейський Суд, якщо він приймає одностайне рішення, за виключенням Судді чи Адвоката, про якого йде мова, і за умови, що цей Суддя чи Радник перестав відповідати необхідним критеріям для виконання своїх функцій.

Статус Суддів і Генеральних Адвокатів є дуже подібним, вони відрізняються тільки функціями. Члени Європейського Суду можуть обиратись багаторазово, і немає перешкод у тому, щоб після закінчення терміну судді обіймали посади Генеральних Адвокатів, і навпаки. Завданням Суддів є винесення вироку у справах, які підлягають юрисдикції Європейського Суду. Генеральні Адвокати готують і надають висновки, які оголошуються перед винесенням вироку на підсумкових засіданнях Суду. Остаточний висновок є певного роду об'єктивною пропозицією вирішення справи, яка, зокрема аналізує правомірність і навіть наслідок виголошення певного вироку. Остаточні висновки не мають зобов'язального характеру для Суддів, але дуже рідко трапляється, щоб вирок і його обґрунтування значно відрізнялись від пропозицій, представлених Адвокатами.

Статус Суддів Суду I Інстанції не відрізняється істотно від статусу членів Європейського Суду. Їх правове положення і функції є аналогічними до Суддів Європейського Суду, вони також користуються належними їм

пільгами та недоторканістю. Як і Європейський Суд, СПІ є повністю незалежним органом від країн-членів та інших інституцій Співтовариств, а Судді СПІ не є в ньому представниками своїх країн.

Судді обирають таємним голосуванням, абсолютною більшістю голосів зі свого складу Голову Європейського Суду Правосуддя на період 3 років (з правом переобрання), головною функцією якого є керівництво роботою Суду та його адміністрацією. Подібним чином обирається Голова Загального Суду, який виконує функції, аналогічні до завдання Голови Європейського Суду. Адміністрацію Європейського Суду Правосуддя очолює Секретар, який обирається Європейським Судом на період 6 років з можливістю переобрання. Секретар Європейського Суду виконує не лише функції адміністративного характеру, але здійснює також судові функції. Секретар підтримує Голову Суду та інших суддів у їхній діяльності, а також зобов'язаний брати участь у засіданнях Суду та його палат. Крім того, Секретар відповідає за фінансові та бухгалтерські справи.

Загальний Суд (Суд I Інстанції) не має власної адміністративної структури і користується технічною та адміністративною базою Європейського Суду Правосуддя. СПІ має власну канцелярію, а також, як і Європейський Суд, призначає Секретаря. Його повноваження скромніші, ніж повноваження Секретаря Європейського Суду.

Європейський Суд Правосуддя та Загальний Суд засідають на пленарних засіданнях у повному складі, а також можуть формувати палати з певною кількістю суддів. Судове провадження складається з письмової та усної частин. Для дійсності рішення Суду вимагається, щоб у його ухваленні брала участь непарна кількість суддів. До судових установ Європейського Союзу можуть звернутися суб'єкти права ЄС щодо питань, що становлять компетенцію відповідної судової інстанції.

Європейський Суд Правосуддя є вищою судовою інстанцією Євросоюзу, що має своїми повноваженнями тлумачити засновницькі договори ЄС та правові акти органів ЄС, встановлювати законність правових актів,

прийнятих органами ЄС, та міжнародних угод за участю ЄС, вирішувати суперечки між державами-членами, ними та інститутами ЄС та між останніми щодо положень установчих договорів, а також розглядати та виносити рішення по справах щодо незаконної бездіяльності інститутів ЄС.

Загальний Суд (Суд Першої Інстанції) має юрисдикцію розглядати позови проти ЄС від фізичних та юридичних осіб в межах положень Договору про діяльність ЄС і наділений правом вирішувати спори між ЄС та його службовцями та спори, що стосуються відшкодування збитків, заподіяних інститутами ЄС чи його службовцями під час виконання ними своїх обов'язків, а також розглядати позови про притягнення до позадоговірної відповідальності та відповідальності за контрактами, укладеними з фізичними та юридичними особами.

Рішення спеціалізованих судових палат, що згідно Ніццького Договору можуть створюватися в окремих сферах правового регулювання для розгляду відповідних справ у першій інстанції за спільним рішенням керівних інстанцій за встановленою процедурою, можуть бути оскаржені у Загальному Суді (Суді I Інстанції), а рішення Загального Суду у Суді Правосуддя Європейського Союзу, рішення якого є обов'язковими для виконання державами-членами ЄС, інституціями ЄС, фізичними та юридичними особами, і оскарженню не підлягають.

Основною формою діяльності керівних інститутів ЄС є прийняття правових актів, що здійснюється у певних процедурах, а саме процедурі консультацій, процедурі отримання згоди, спільного прийняття рішень та співробітництва. Визначення випадків застосування певної процедури передбачено положеннями установчих договорів ЄС. Процедура консультацій передбачає отримання висновку Радою ЄС від Європейського Парламенту перед ухваленням постанови, і хоча висновок носить рекомендаційний характер, його ігнорування Радою ЄС може стати підставою для скасування постанови Судом Правосуддя ЄС. Процедура отримання згоди від Європарламенту застосовується для ухвалення актів щодо базових засад діяльності ЄС, і

означає, що акт не може бути прийнятий Радою ЄС без згоди Європейського Парламенту. Певні постанови приймаються спільними зусиллями Ради ЄС та Європарламенту, при чому кожен з цих органів може заблокувати прийняття акту. В деяких випадках роль Європарламенту у прийнятті правового акту є обмеженою, і визначальним є самостійне затвердження акту Радою ЄС, хоча й з співробітництвом з Європарламентом. Окремі процедури передбачають пропозиції з боку Європейської Комісії, що наділена правом законодавчої ініціативи, особлива процедура встановлена для прийняття бюджетного акту, за якою участь у бюджетному процесі беруть ЄК, Рада ЄС та Європарламент.

Ефективне функціонування Європейського Союзу окрім сформованої системи керівних органів забезпечують також і деякі інші інституції. До таких можна віднести Європейську Рахункову палату.

Рахункова палата (іноді називають - Суд чи Палата Аудиторів) була створена у 1977 році на підставі Договору про реформу бюджетної процедури, підписаного 22 липня 1975 року. Своїми попередниками Рахункова палата мала Комітет Контролю, який існував у ЄЕС та Євроатомі, та контролера фінансів, який діяв у ЄОВС. Із створенням палата мала доволі незначні повноваження, але Маастрихтський Договір (ст. 246-248) істотно збільшив її компетенцію як органу фінансового контролю. Рахункова палата розташована у м. Люксембург.

До її складу входить по одному представнику від держави-члена ЄС, що обираються на 6 років одноголосним рішенням Ради Європейського Союзу після консультацій з Європейським Парламентом. Членом Рахункової палати може бути особа, яка у своїй країні входить або входила до складу органів зовнішнього контролю або ж володіє особливою кваліфікацією для зайняття посади у Рахунковій палаті та може надати гарантію повної незалежності.

Члени Рахункової палати повністю незалежні від своїх країн і діють в інтересах ЄС. Їм не можна отримувати жодних інструкцій ні від своїх країн,

ні від інших органів Європейського Союзу. Члени Рахункової палати користуються пільгами і недоторканістю, та стосовно них діють також правила заборони поєднання деяких функцій: в період виконання своїх обов'язків особи не можуть займатися жодною іншою професійною діяльністю, незалежно від того оплачувана вона чи ні.

Рахункова палата очолюється Головою, що обирається її членами на три роки, до основних повноважень якої належить керівництво роботою та представлення палати перед іншими інституціями.

Цей орган займається контролем фінансів ЄС (доходів і видатків) на предмет їхньої легальності і правильності. Контролю з боку Рахункової палати підлягають всі органи, інституції і бенефіціанти фінансів ЄС. Контроль може здійснюватися як у резиденції Палати – на основі документації, так і у резиденції контролюваного органу.

Рахункова палата виконує свої контролюючі функції насамперед через подання звітів. По закінченню бюджетного року Палата надає іншим інституціям Союзу річний звіт, який разом із примітками цих інституцій публікується в офіційних виданнях ЄС. Щорічний звіт є дуже істотним інструментом контролю, оскільки саме на його підставі Європейський Парламент приймає рішення, чи висловлюватися за довіру Європейській Комісії.

Рахункова палата може також представляти спеціальний звіт, який може стосуватися різних галузей фінансової діяльності Європейського Союзу за різних періодів, та на запит інших інституцій ЄС Палата може формувати власну думку.

Однією з особливостей Європейського Союзу як міждержавного інтеграційного об'єднання є запровадження єдиної валюти та відповідної грошової одиниці, до якої приєдналися або поступово приєднуються до 2014 року переважна більшість держав-членів ЄС (виняток становлять такі держави, як Велика Британія, Данія, Швеція). Підтримка цінової стабільності в межах Європейського Союзу забезпечується діяльністю

Європейської Системи Центральних Банків.

Європейська Система Центральних Банків (ЄСЦБ) складається з Європейського Центрального Банку (ЄЦБ) та банків держав-членів ЄС і діє на підставі Договору про діяльність ЄС та статутів ЄСЦБ та ЄЦБ. Договір про Європейський Союз покладає на ЄСЦБ наступні основні завдання: забезпечення загальної торговельної політики та побудови внутрішнього ринку ЄС, сприяння зближенню правових систем держав-членів ЄС та посилення економічних і соціальних зв'язків між ними. Виходячи з основних завдань ЄСЦБ виконує такі функції, як визначення та впровадження в життя валютної політики ЄС; здійснення обмінних операцій з іноземними валютами; утримання та розпорядження офіційними закордонними резервами держав-членів ЄС; сприяння безперешкодному функціонуванню системи платежів в межах Європейського Союзу. Європейський Центральний Банк має окрім цього певні специфічні функції, зокрема дорадчі (консультативні) функції щодо розробки законопроектів ЄС або держав-членів у сфері своєї компетенції; випуск євро-банкнот; збирання статистичної інформації та звітування; представництво ЄСЦБ у міжнародних відносинах. Європейський Центральний Банк має статус юридичної особи і власні органи управління (Керівна Рада і Виконавчий комітет, а також Генеральна Рада ЄЦБ), які здійснюють управління як самим ЄЦБ, так і в цілому ЄСЦБ, що дає підстави визначити керівну роль ЄЦБ у відносинах з центральними банками держав-членів ЄС.

Основним принципом діяльності Європейської Системи Центральних Банків є принцип незалежності та невтручання. Змістом даного принципу є заборона впливу та втручання з боку установ ЄС та національних урядів держав-членів на ЄСЦБ, а також унеможливлення звертання ЄЦБ та національних банків держав-членів за інструкціями до будь-яких установ ЄС або до урядів держав-членів ЄС. Тим самим, регулювання банківської системи держав-членів набуло наднаціонального стану на рівні Європейського Союзу в цілому, що є одним з аспектів загального положення

про визнання національної економічної політики державами-членами ЄС питанням спільного інтересу Союзу в цілому.

Поряд із Європейською Системою Центральних Банків в Європейському Союзі створено Європейський Інвестиційний Банк (ЄІБ), що дія на підставі положень установчих договорів (Договір про ЄС, Договір про діяльність ЄС) та власного статуту. Європейський Інвестиційний Банк є неприбутковою організацією, що має статус юридичної особи, власну систему управління та статутний капітал, який складений із внесків держав-членів відповідно до рівня розвитку їх економіки. Основними цілями ЄІБ є підтримка збалансованого та стабільного загального ринку через видачу позик, надання банківських гарантій для фінансування загальнокорисних проектів та програм з розвитку окремих регіонів, напрямів виробництва, що потребують значних капіталовкладень.

Створення Європейської Системи Центральних Банків та Європейського Інвестиційного Банку було необхідними інституційними заходами для запровадження і подальшого поетапного розвитку Економічного та Валютного союзу в рамках ЄС для встановлення та здійснення єдиної економічної та валютної політики, метою якої є її відповідність принципам стабільних цін, міцний стан суспільних фінансів та стійкий платіжний баланс.

Вищеописані інституції належать до основних у Європейському Союзі. Окрім них, у ЄС функціонують й інші інституції допоміжного характеру. На особливу увагу заслуговує Соціально-Економічний Комітет [СЕК] і Комітет Регіонів [КР].

Соціально-Економічний Комітет був створений у 1957 р. Договором про створення Європейського Економічного Співтовариства і знаходиться м. Брюссель. Соціально-Економічний Комітет є допоміжним органом

дорадчого характеру для Ради Європейського Союзу та Європейської Комісії.

До складу СЕК входять представники різних груп економічної і соціальної діяльності. Кожна країна-член подає список, який містить удвічі більшу від належної кількості кандидатів до СЕК. Рада одногосно призначає членів Комітету на термін 4 роки, їх мандат може відновлюватися. Комітет вибирає серед своїх членів на дворічний термін Президію, яка складається з Голови, двох Віце-голів і 30 членів. Функціональними під-органами СЕК є так звані секції і підкомітети. Секція складається принаймні з 40 осіб, а кожен член Комітету повинен діяти принаймні в одній секції, але не більше ніж в трьох.

Основною функцією Соціально-Економічного Комітету є висловлення думок у рамках своїх повноважень. Комітет висловлює думки на запит Ради ЄС чи Єврокомісії, але може це робити і з власної ініціативи. Рада ЄС і Єврокомісія не зобов'язані враховувати думки Комітету, але у ситуаціях, коли Договір вказує консультиватися з Комітетом (т.зв. обов'язкова консультація), відмова від консультації може бути підставою для скасування Європейським Судом правового акту, прийнятого таким чином.

Комітет Регіонів є відносно молодого інституцією, яка була створена в 1993р. Маастрихтським Договором (ст. 263-265), як дорадчий орган для інших інституцій Європейських Співтовариств, що розташований у м. Брюссель.

Склад Комітету Регіонів формується за такою самою процедурою, як і Соціально-Економічного Комітету. Каденція Комітету триває 4 роки, а мандат його членів може поновлюватися. Членами Комітету Регіонів є представники локальної та регіональної влади: прем'єри, віце-прем'єри, федеральні міністри, депутати місцевих рад, мери (бургомістри), президенти міст.

Комітет обирає серед своїх членів на дворічний термін Президію, що налічує 36 членів, зокрема: Голову, I-ого Заступника Голови і заступників (по одному від кожної країни-члена). Функціональними органами Комітету Регіонів є комісії (постійна і тимчасова), головним завданням яких є підготовка роботи Зборів Комітету Регіонів.

Комітет Регіонів висловлює позицію на подання інших інституцій (наприклад, Ради, Комісії, чи Парламенту) або із власної ініціативи. Інституції, які брали консультації, не зобов'язані враховувати думки Комітету Регіонів, але як і з СЕК, у випадку обов'язкової консультації, відмова від неї може бути підставою для скасування Європейським Судом правового акту, прийнятого таким чином.

Правова система Європейського Союзу.

Виникнення “ідеї Європи” знаменує собою виникнення ідеї європейської ідентичності, що трактується як ідея культурно-історичної спільності європейських народів, як уявлення про сукупність сутнісних характеристик європейської цивілізації, в рамках якої формувалося відповідно європейське право. Утвердження європейського права проходило через поступове визнання права суспільною цінністю, спрямованої на забезпечення прогресу та стабільності в громадянському суспільстві. Це відбувалося під впливом певних історико-культурних чинників, серед яких зокрема – відродження ідеї ролі права як регулятора суспільних відносин, як засобу соціальної організації, як втілення норм розуму; поширення ідей римського права, розвиток християнської цивілізації тощо. Відтак, європейське право – це насамперед певний історико-культурно-цивілізаційний феномен. Водночас поняття – європейське право – з точки зору юриспруденції немає одностайного тлумачення. При цьому є сенс звернутися до традиційного підходу визначення певного поняття з широкого та вузького його розуміння.

Європейське право у широкому розумінні – це сукупність правових положень, визначених в актах європейських міжнародних організацій, тобто це регіональне міжнародне право, а також загальні принципи права, норми національних правових систем європейських країн. Європейське право у вузькому розумінні – це сукупність правових норм, які містяться в актах Європейського Співтовариства і Європейського Союзу. Виходячи з положень Лісабонського Договору щодо формування одноопорної структури Європейського Союзу, що об’єднує Співтовариство, Співробітництво в галузі закордонних справ і безпеки та Співробітництво з юстиції та поліції в кримінальних справах, та із набуттям ЄС міжнародної правосуб’єктності, під

європейським правом у вузькому розумінні можна визначати правову систему Європейського Союзу, що володіє власними особливостями, які й визначають її специфічний статус як правової системи, що існує поряд з міжнародним та національним правом. Отже, право Європейського Союзу – це сукупність правових норм, що регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність Європейського Союзу. Предметом правового регулювання права ЄС є суспільні відносини, що сформувалися в процесі комплексної інтеграції європейських держав, а також ті суспільні відносини, що потребують створення, зміни чи розвитку з метою оптимізації інтеграції в межах ЄС.

Особливості правової системи ЄС.

Сучасний стан розвитку Європейського Союзу дає можливість визначати право ЄС не тільки суто як позитивне право, а й у розумінні його як правової системи, що має свої специфічні риси, тобто на нашу думку можна говорити, що право ЄС набуло на сучасному етапі виміру правової системи.

Як правило, правову систему прив'язують до певної держави, визначаючи її національний характер, при цьому в рамках певних наукових досліджень вітчизняної юриспруденції розглядається феномен правової системи й на міждержавному, наднаціональному рівнях.

В рамках загальної теорії правової системи це є гранично широке поняття в юриспруденції, що стоїть в одному ряду з такими поняттями, як “правова дійсність”, “правова реальність”, “правова матерія”, “правове середовище”, “правовий світ”, „правове життя” і т. ін.

Категорія “правова система” розглядається у правовій науці з точки зору таких концептуальних підходів, як системний, що досліджує сукупність взаємозв'язків у системі, та ціннісно-нормативний, що розглядає культурно-історичний, духовний зміст правової системи. Визначаєтьсяправова система

й виходячи з різних її рівнів, зокрема суб'єктного, що має пряме відношення до функціонування системи керівних інституцій ЄС, інтелектуально-психологічного, нормативно-регулятивного, соціального тощо.

Відповідно до багатогранного змісту поняття правової системи варіюються і визначення цього поняття. Так, Н.І. Матузов визначає правову систему як сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних, соціально однорідних юридичних засобів, за допомогою яких держава чинить необхідний вплив на суспільні відносини (закріплення, регулювання, охорона, захист).¹ Майже аналогічної точки зору щодо визначення правової системи притримується В.К. Бабаєв.²

Таке розуміння правової системи відрізняється акцентуацією на характеристиці правової системи як сукупності правових (юридичних) засобів, що впливають на суспільні відносини і безпосередньо регулюють їх, і це знаходить свій прояв й відносно права ЄС.

Як зазначає Н.М. Оніщенко правова система є складовою нормативно упорядкованої частини правового життя – процесу виробництва та відтворення правових відносин, що виникають між людьми з приводу задоволення тих чи інших інтересів, а правове життя – це неперервний процес діяльності численних індивідів, що спрямовують свої зусилля на вирішення суспільно значущих завдань з допомогою системи правових засобів.³

На думку В.Д. Перевалова, правова система – це цілісний комплекс правових явищ, зумовлений об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, усвідомлений і постійно відтворюваний людьми та їх

¹ Матузов Н.И. Правовая система и личность. – Саратов: Изд-во Саратовского Университета, 1987. – Стр 26.

² Бабаев В.К. Правовая система общества // Общая теория права: Курс лекций / Под ред. В.К. Бабаева. - Н. Новгород, 1993. – Стр. 85.

³Оніщенко Н.М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи: Автореф. дис. докт. юр.наук (12.00.01)/ НАН Укр., Інст-т держ. і права – К., 2002 – Стор. 10.

організаціями (державою), що використовується ними для досягнення своїх цілей.¹ Дане визначення зосереджується регулятивно-охоронному характері правової системи, розкриває суть правової системи з позиції спрямованості її на суб'єктів права, що також притаманне праву ЄС.

З позицій системного підходу досліджує правову систему Л.А.Луць, визначаючи правову систему як цілісну структурно впорядковану за допомогою норм права та інших правових засобів стійку взаємодію суб'єктів права, що забезпечує досягнення правопорядку як необхідної умови функціонування соціальної системи.²

Вчені Харитонов Є. О. та Харитонova О. І. визначають національну правову систему як зумовлену об'єктивними закономірностями (у тому числі, культурними, історичними та географічними особливостями) розвитку певного об'єднання людей (громади, суспільства, держави, етносу) цілісну сукупність взаємно пов'язаних норм, правових інституцій та юридичних явищ, що постійно відтворюються та використовуються людьми у процесі співжиття в рамках локальної цивілізації.³

У літературі представлена точка зору, згідно з якою правова система – це цілісна сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих правових явищ, що формуються суспільством, при необхідності опосередкованих державою, призначених особливими засобами і методами об'єднувати людей в єдиний соціум та регулювати їх відносини з метою самозбереження суспільства та

¹ Перевалов В.Д. Правовая система общества // Теория государства и права / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. - М.: Инфра М- Норма, 1997. – Стр. 463.

² Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: Автореф. дис.докт.юр.наук (12.00.01) / НАН Укр., Інст-т держ. і права – К., 2005 – Стр. 11-12.

³ Харитонova О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. – Х.: "Одіссей". – 2002р. – Стр. 124.

його прогресивного розвитку.¹

У вітчизняному правознавстві зустрічається й таке визначення правової системи: це – полісистемний комплекс внутрішньо узгоджених, взаємозалежних, соціально однорідних правових явищ, що відносяться до нормативного, інституціонального, ідеологічного рівнів правової дійсності, за допомогою яких виявляється регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на соціальні відносини з метою гармонійного розвитку суспільства.² Вищезначені підходи можуть бути застосовані для розкриття сутності правової системи Європейського Союзу.

У роботах більшості правознавців співпадає думка про те, що правова система включає три групи правових явищ: юридичні норми, принципи, інститути (нормативна сторона), сукупність правових установ (організаційна сторона), сукупність правових поглядів, ідей, правова культура (ідеологічна сторона).

У більш детальному викладі сукупність елементів правової системи може виглядати таким чином: 1) позитивне право; 2) правові акти як зовнішній вираз норм права; 3) керівні інституції, що здійснюють правову політику; 4) судова та інша юридична практика; 5) механізм правового регулювання; 6) правореалізаційний процес (включаючи акти застосування і тлумачення; 7) права, свободи і обов'язки громадян (право в суб'єктивному значенні); 8) система функціонуючих у суспільстві правовідносин; 9) законність і правопорядок; 10) правова ідеологія (правосвідомість, юридичні доктрини, теорії, правова культура тощо); 11) суб'єкти права (індивідуальні і колективні); 12) системні зв'язки, які забезпечують єдність, цілісність та стабільність системи; 13) інші правові явища (юридична відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус, законні інтереси тощо).

¹ Попков В.Д. Правовые системы современности//Теория государства и права: Курс лекций. / Под ред. М.Н. Марченко. Т. 2. – Стр. 25.

² Садовська О.М. Правова система Італії: загальнотеоретична характеристика основних елементів: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. - Х., 2001. – Стор. 6.

При розгляді правової системи Європейського Союзу відповідно до визначеної загальнотеоретичної моделі слід зауважити, що нормативна система частина розкривається при дослідженні позитивного права як сукупності правових положень в межах предмета правового регулювання права ЄС, інституціональна – при аналізі функціонування керівних та допоміжних інституцій ЄС, а ідеологічна частина зумовлена особливим значенням, яке має суспільна та правова ідеологія об'єднаних народів Європи для розвитку правової системи ЄС. Ці частини, будучи взаємозалежними, в єдності створюють загальну картину становлення й сучасного функціонування правової системи Європейського Союзу в її своєрідності і неповторності, що з одного боку посідає автономне місце між міжнародним правом та національним правом держав-членів ЄС, а з іншого увібрала в себе риси міжнародного права (установчі договори Європейських Співтовариств та Європейського Союзу) та національного права (реалізуючи наднаціональну компетенцію керівні інституції Європейського Союзу інтегрують правопорядок ЄС в національний правопорядок держав-членів).

Суб'єкти та принципи права ЄС.

Основними суб'єктами права Європейського Союзу визнаються:

- фізичні особи: громадяни ЄС (фізичні особи, що мають громадянство держав-членів ЄС); іноземні громадяни; особи без громадянства.
- юридичні особи: юридичні особи, створені за законодавством держав-членів; юридичні особи, створені відповідно до законодавства ЄС; іноземні юридичні особи, що здійснюють свою діяльність в межах Європейського Союзу.
- держави: держави-члени ЄС та їх компетентні органи; іноземні держави (треті країни), із виокремленням держав-сусідів.
- Європейський Союз, його інституції та функціонери.

Специфіка права Європейського Союзу проявляється у системі правових принципів, що визначають головні засади функціонування правової системи Європейського Союзу.

Провідними принципами права Європейського Союзу є принцип верховенства права Європейського Союзу над національним правом держав-членів, що тісно пов'язаний з принципом прямої дії права ЄС.

Принцип верховенства права Європейського Союзу означає, що норми права ЄС мають більшу юридичну силу порівняно з нормами національного права держав-членів. Даний принцип був частково сформульований в установчих договорах ЄС та набув значущості завдяки опрацюванню його у судовій практиці Європейського Суду Правосуддя. Принцип верховенства (примата) права ЄС над національним правом держав-членів передбачає, що при юридичній колізії між нормами права Європейського Союзу та національними нормами держав-членів, суспільні відносини врегульовуються на основі норм права ЄС.

Принцип прямої дії (безпосередність застосування) означає, що правові акти ЄС не потребують ратифікації чи імплементації державами-членами, тобто правові норми ЄС безпосереднім (прямим) чином накладають на суб'єктів права ЄС права та обов'язки, що встановлює безпосередній зв'язок суб'єктів права ЄС (і в першу чергу громадян ЄС) з Європейським Союзом. Даний принцип частково був сформульований в установчих договорах і опрацьований у судовій практиці Європейського Суду Правосуддя. Визначені принципи за своєю природою є функціональними, тому що визначаючи головні засади функціонування правової системи ЄС, вони встановлюють її співвідношення з національними правовими системами держав-членів ЄС.

В системі принципів права ЄС важливе місце посідають загальні принципи права. Загальні принципи права становлять достатньо широке коло фундаментальних категорій правової дійсності, що виражають основи справедливості. Деякі з них беруть свій початок ще за часів римського права,

зокрема принцип заборони зворотної сили закону, заборони подвійного покарання за одне правопорушення, більшість з них – це принципи міжнародного права та загальні правові принципи, що були сформульовані Європейським Судом Правосуддя як такі, що визнаються всіма державами-членами ЄС.

Загально визнані принципи міжнародного права, встановлені Статутом Організації Об'єднаних Націй як норми імперативного характеру, мають пріоритет над нормами права ЄС, що опосередковано підкреслюється установчими договорами ЄС. До таких принципів, зокрема належать незастосування сили чи погрози силою, добросовісне виконання міжнародних обов'язків, мирне вирішення спорів тощо.

До загальних правових принципів права Європейського Союзу можна відносити наступні:

- загальні принципи конституційного устрою Європейського Союзу, закріплені у Маастрихтському Договору, а саме принцип свободи, принцип демократії, принцип верховенства права;

- принцип поваги фундаментальних прав людини, що зазначений у Хартії основних прав, яка була проголошена 07.12.2000р. і в подальшому окремим протоколом була включена до Лісабонського Договору від 13.12.2007р., що надало їй обов'язкової сили і рівнозначного статусу із Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, підписаною Радою Європи у 1950р. із послідуєчими протоколами, що визнається одним із джерел права в Європейському Союзі;

- принцип рівності (недискримінації), що встановлений Договором про створення Європейського Економічного Співтовариства (1957р.) і в подальшому закріплений у Хартії основних прав (2000р.), який визначає юридичну рівність суб'єктів права ЄС і забороняє дискримінацію за державною, статевою, віковою, сексуальною, расовою чи етнічною, культурною, мовною, релігійною приналежністю;

- принцип пропорційності, передбачений установчими документами ЄС,

який встановлює, що дії та рішення ЄС повинні бути своєчасними й необхідними, спрямованими на досягнення мети Союзу, а спричинені цими діями або рішеннями негативні наслідки не можуть перевищувати рівень, необхідний для досягнення поставленої мети;

- принцип солідарності, визначений у Договорі про створення Європейського Економічного Співтовариства 1957р., який означає, що країни-члени не можуть не виконувати право Спільнот, керуючись своїми національними інтересами, і повинні докладати зусиль для найкращої реалізації цілей Спільнот;

- принцип правової певності, що встановлює заборону зворотної сили правових актів та захист законних сподівань, тобто суттєві зміни у законодавстві ЄС не повинні мати зворотної сили за винятком тих випадків, коли існує нагальна необхідність вдатися до таких дій;

- принцип субсидіарності, передбачений установчими договорами ЄС, який визначає, що Європейський Союз зобов'язаний діяти в межах повноважень і цілей, передбачених договорами, тобто справи, до яких Союз не має виключної компетенції, не можуть ним реалізовуватися, поки держава-член може самостійно досягти дану ціль так само ефективно, як би це міг зробити Союз;

- принцип дотримання процесуальних прав, зокрема право особи бути заслуханою, право на належний юридичний процес, обов'язок відповідного органу наводити підстави своїх дій або рішень.

Наведені загальні принципи права поділяються всіма державами-членами Європейського Союзу, сприймаються їх національними правовими системами та відповідають правовому розвитку країн-членів ЄС.

Загальні принципи права складають неписане право ЄС і включені до джерел права Європейського Союзу завдяки визначеній у засновницьких договорах компетенції Європейського Суду Правосуддя та напрацьованою ним судової практики, що свідчить про високий ступінь активності діяльності суддів по подоланню юридичних прогалин.

Джерела та структура права Європейського Союзу.

Однією із властивостей правової системи є зовнішній вираз правових норм у відповідних джерелах права, що притаманно і правовій системі Європейського Союзу. Отже, джерела права ЄС – це зовнішні форми виразу його правових норм, що є достатньо різноманітними як за кількістю, так й за змістом, і у сукупності складають систему, сформовану на ієрархічних засадах, що визначає відповідну структуру права ЄС.

Систему джерел права Європейського Союзу складають установчі (засновницькі) договори, що мають статус первинного законодавства; міжнародні угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами; регламенти, директиви, рекомендації та висновки, що складають вторинне законодавство; рішення і висновки Європейського Суду Правосуддя, а також розроблені ним загальні принципи права ЄС.

Первинне законодавство насамперед охоплює установчі договори про створення трьох Європейських Співтовариств: Паризький договір про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (1951р.), Римський договір про створення Європейського об'єднання з атомної енергії (1957р.) та Римський договір про створення Європейського Економічного Співтовариства (1957р.), який Лісабонським Договором (2007р.) було замінено на Договір про діяльність Європейського Союзу. Дані договори визначили основні засади, інституційну систему, її компетенцію, форми та методи діяльності співтовариств, чим склали основу як матеріального, так і процесуального права в межах цих об'єднань.

До первинного законодавства також відносяться Конвенція про деякі спільні для Європейських Співтовариств інститути (1957р.), Договір про Об'єднання (злиття)(1965р.), Акти вступу держав-членів до ЄС, Бюджетні угоди (1970р.,1975р.), Єдиний Європейський Акт (1986р.), Договір про Європейський Союз (Маастрихтський Договір) (1992р.), Договір про внесення змін у Договір про Європейський Союз, Договору про створення Європейського Співтовариства та деякі зв'язані з ними акти

(Амстердамський Договір) (1997р.), Ніццький Договір (2001р.), Договір про Реформи (Лісабонський Договір) (2007р.). Дані документи з відповідними додатками, протоколами, деклараціями та іншими супровідними їхніми документами встановлюють основи правопорядку Європейського Союзу, носять загальнообов'язковий характер, мають пряму дію і переважну силу щодо всіх інших правових актів.

Міжнародні угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами (які не є членами ЄС), що укладаються Європейським Союзом як самостійним суб'єктом права, або такі, що ратифіковані всіма державами-членами ЄС, стосуються питань, які охоплюються сферою компетенції Європейського Союзу, або підписуються ним шляхом приєднання до вже укладеної міжнародної угоди.

До системи правових джерел ЄС поряд із первинним законодавством входить й так зване вторинне або похідне, що є сукупністю актів, які приймаються у ході діяльності інституцій Європейського Союзу. Обсяг вторинного законодавства більший первинного, при цьому воно приймається на основі й на виконання положень первинного права, не повинно йому суперечити, щоб відповідати критеріям конституційної законності Союзу.

Відповідно до положень деяких установчих договорів (Договір про ЄС, Договір про діяльність ЄС) Рада Європейського Союзу та Європейська Комісія з метою виконання завдань, покладених на них, наділені повноваженнями видавати регламенти, директиви, надавати рекомендації та висновки, що у сукупності й формують вторинне законодавство Європейського Союзу.

Вищий щабель в рамках вторинного законодавства посідає регламент, що є актом Ради ЄС або Єврокомісії. Регламенти встановлюють загальні правила, є обов'язковими для виконання та мають пряме і одноманітне застосування в усіх державах-членах ЄС. Тим самим регламенти включаються до внутрішнього правопорядку держав-членів, що з одного боку дає можливість фізичним особам посилатися на них у національних

судах при захисті своїх суб'єктивних прав, а з іншого – можливість сприяти правовій уніфікації в рамках Європейського Союзу. Головним чином, регламенти регулюють здійснення спільної сільськогосподарської, транспортної, торговельної, митної політики та питання у сфері конкуренції.

Другий рівень в умовній ієрархії актів вторинного законодавства займають директиви. Як і регламент директива є нормативним актом, що містить положення загального характеру, але директива на відміну від регламенту має обов'язкову силу тільки стосовно результату, що повинен бути досягнутий кожною державою, якій вона адресована (всім державам або деяким з них). При цьому держава самостійно обирає механізм реалізації положень директиви, а також форму їх імплементації у національну правову систему. В залежності від предмета директиви, особливостей національної правової системи та форми держави-члена ЄС імплементація директив може здійснюватися шляхом прийняття, скасування чи внесення змін до нормативно-правових актів національного рівня.

На відміну від установчих договорів та регламентів, що мають повну пряму дію, тобто здатні своїми положеннями регулювати правовідносини за участю всіх суб'єктів права ЄС як у сфері публічного права (особа-держава), так й у сфері приватного права (особа-особа), і тому мають так звану вертикальну і горизонтальну пряму дію, накладаючи як права, так й обов'язки для осіб, директива має лише вертикальну пряму дію, тобто її дія поширюється тільки на правовідносини вертикального характеру (особа-держава) із визначенням особи як уповноваженої сторони, тобто із накладанням на особу тільки прав, а не обов'язків. Тим самим, директиви є інструментом гармонізації національних законодавств держав-членів у певних сферах правового регулювання.

У системі нормативно-правових актів Європейського Союзу мають місце й деякі кодифіковані акти, зокрема Митний кодекс від 12.10.1992р., що набув чинності 01.01.1994р., і був оновлений у Модернізований митний кодекс ЄС (2008р.), який являє собою єдиний правовий документ, що

об'єднав численні акти, прийняті Радою ЄС та Єврокомісією у сфері митного регулювання торгових відносин ЄС з третіми (іншими) країнами.

Рада ЄС та Європейська Комісія в ході своєї діяльності можуть приймати рішення, щодо конкретних суб'єктів (фізичні, юридичні особи, держави), що є обов'язковими для виконання у повному обсязі і не потребують імплементації на національному рівні. При цьому виконання такого адресного рішення може призвести до прийняття або скасування відповідних актів національного законодавства.

Певне юридичне значення мають рекомендації та висновки, що надаються відповідними органами Євросоюзу, і не мають обов'язкової сили. Рекомендації мають на меті спонукання держав, яким вони адресовані, до певних заходів, визначених у рекомендаційних актах. Висновки, як правило, є формою відповіді інститутів ЄС на отримані запити, із викладенням власної точки зору по певному питанню.

Право Європейського Союзу не є прецедентним правом, але при цьому судові рішення Європейського Суду Правосуддя та Загального Суду не можна не відносити до системи джерел права ЄС. Судові рішення є обов'язковими для сторін щодо яких вони приймаються, при чому судові установи не зв'язані попередньо прийнятими рішеннями, що дає їм можливість адекватно реагувати на політичні, економічні та соціальні реалії. Особливе значення та статус джерел права набувають ті частини судових рішень, в яких в межах своєї юрисдикції ЄСП і Загальний Суд тлумачать положення установчих договорів, встановлюють загальні принципи тлумачення та застосування положень права ЄС судами держав-членів Європейського Союзу.

На сучасному етапі в рамках правової системи Європейського Союзу представляється можливим характеризувати структуру права ЄС як упорядковану та структуровану сукупність юридичних норм та їх груп. У системі права ЄС поступово сформувалися за предметом та методом правового регулювання відповідні правові галузі та інститути права, що

відносяться як до публічного права (конституційне, адміністративне, фінансове право), так й до приватного (цивільне, трудове право тощо), а також значне коло комплексних галузей та міжгалузевих інститутів (аграрне, екологічне, банківське право, право соціального забезпечення). Нарівні з цим, у структурі права ЄС є сенс виокремлювати інституційні норми, що у своїй сукупності закріплюють організацію та компетенцію інститутів та органів Європейського Союзу, та групи правових норм, що регламентують різноманітні суспільні відносини в межах ЄС (зокрема, право спільного ринку, право економічного та валютного союзу, митне право, конкурентне право, правовий статус людини та громадянина в ЄС та ін.), тобто так зване матеріальне право, але із відповідними елементами процесуального характеру.

Прагнення до системності і структурованості права є об'єктивним явищем, що характеризує певну правову систему, і наявність такої ознаки щодо правової системи ЄС свідчить про високий рівень її розвитку.

Правовий статус людини і громадянина у Європейському Союзі.

Основи правового статусу людини і громадянина становлять самостійний правовий інститут в рамках конституційного права як певної національної правової системи кожної країни-члена ЄС, так і правової системи Європейського Союзу в цілому. Даний правовий інститут має системний вимір і охоплює такі базові компоненти, як інститут громадянства ЄС, принципи правового статусу особи, сукупність основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також їх гарантії.

Згідно положень установчих договорів (Договір про діяльність Європейського Союзу) громадянство Європейського Союзу поширюється на всіх осіб, що мають громадянство будь-якої держави-члена ЄС, тобто кожен громадянин держави-члена є громадянином Союзу. Тим самим громадяни держав-членів ЄС автоматично набувають статусу громадян ЄС, при цьому громадянство ЄС доповнює, а не замінює національне громадянство, тобто носить додатковий, а не подвійний характер. Тому порядок набуття національного громадянства регламентується кожною державою-членом окремо, залишаючись сферою конституційної компетенції національного рівня. Так, як дана сфера не належить до виключної компетенції Європейського Союзу, ЄС не може вимагати гармонізації національного законодавства у даній сфері, і в різних державах-учасниках ЄС це питання регламентується по різному.

У 1999р. на вищому політичному рівні Європейська Рада створила Європейський Конвент як тимчасовий орган, що складався з представників глав держав та урядів, Голови Єврокомісії, членів Європейського Парламенту та національних парламентів країн-членів ЄС, головним завданням якого було розробити проект Хартії основних прав ЄС відповідно до основоположних документів Європейського Союзу як

документ, що містить фундаментальні права і свободи, процесуальні права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, що відносилися б саме до громадян Європейського Союзу.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод була підписана Радою Європи – регіональною міжнародною організацією у 1950р., і ратифікована на сьогодні 47 державами-учасницями Ради Європи, що визначає її статус як загальноєвропейського біля про права, імplementованого у національні правові системи країн-учасниць Ради Європи. Маастрихтським Договором даний документ був певним чином рецептований у правовий простір ЄС, а Лісабонським Договором було визначено про приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. З боку Ради Європи був прийнятий протокол, згідно з яким Європейський Союз може приєднатися до Конвенції. Для набрання чинності протоколу необхідно його ратифікацію з боку всіх держав-учасниць Ради Європи, процес якої триває.

Розроблений проект Хартії основних прав ЄС був схвалений Європейською Радою, а потім Європейським Парламентом, Радою ЄС та Єврокомісією у 2000р. В подальшому Хартія основних прав ЄС була включена до Лісабонського Договору (2007р.), що надало їй обов'язкової юридичної сили на території Європейського Союзу.

Текст Хартії основних прав ЄС складається з преамбули та сьоми розділів, в яких систематизовані основні права людини і громадянина ЄС щодо цінностей, на захист яких вони спрямовані, а саме гідність, свобода, рівність, солідарність. Право на людську гідність передбачає заборону катувань та нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поводження і покарання; право на життя; заборону смертної кари; право на цілісність особистості. Право на свободу та особисту недоторканість передбачає свободу особи здійснювати свою життєдіяльність без примусу і

втручання з боку інших; заборону рабства, примусової праці, торгівлі людьми. Свобода особи охоплює широкий спектр особистих, політичних та соціально-економічних прав і свобод індивіда, зокрема право на повагу до приватного та сімейного життя; захист персональних даних; право укласти шлюб та створювати сім'ю; свободу думки, совісті та віросповідання; свободу слова та інформації; свободу пересування і вибору місця проживання; право на притулок; свободу зборів та асоціацій; свободу підприємництва; право власності; свободу обирати заняття та право на працю; право на освіту; свободу мистецтва та науки. Право рівності осіб передбачає рівність всіх перед законом; заборону дискримінації; культурну, релігійну та мовну різноманітність; статеву рівність; права дитини, літніх осіб, інвалідів; право на правовий, економічний та соціальний захист сім'ї. Права солідарності охоплюють зокрема, право на охорону здоров'я; права споживачів; право на безпечне навколишнє середовище. Окрім зазначеного, в Хартії основних прав ЄС закріплюється виборче право громадян ЄС; право доступу до офіційної документації; право на петицію, а також права в сфері юстиції. Отже, право Європейського Союзу не містить власних, особливих стандартів прав людини, воно сприйняло та захищає ті досягнення у сфері прав і свобод людини, які є спільними для конституційних традицій держав-членів та відтворюються в їхніх правових системах.

Обов'язки громадян Європейського Союзу викладені у Хартії як похідні від основних прав, головним з яких визначено повага та захист людської гідності інших осіб.

Для забезпечення реальності основних прав і свобод необхідна система відповідних гарантій, до якої відносяться інституційні гарантії, що визначаються правовою регламентацією функціонування органів, діяльність яких спрямована на охорону та захист порушених прав; процесуальні гарантії, що реалізуються при здійсненні правосуддя, та

процедурі судового перегляду актів інститутів Європейського Союзу; матеріальні гарантії як права осіб на відшкодування завданої шкоди при порушенні їх прав.

Право Європейського Союзу надає достатньо значні можливості індивідам для захисту своїх суб'єктивних прав, порушених державами-членами або інститутами ЄС. Європейський Суд Правосуддя в результаті розгляду та вирішення відповідних юридичних справ сформулював універсальний принцип відповідальності держав-членів за порушення права ЄС, який встановлює, що держава-член ЄС, визнана винною у порушенні права ЄС, зобов'язана відшкодувати збитки, завдані неімплементацією директив ЄС та порушенням інших зобов'язань, які випливають з установчих договорів ЄС (Справи C-6&9/90, *Francovich and Bonifaci v. Italy* (1991) ECR I-5357, (1993) 2 CMLR 66; Справа C-46/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Germany* (1996) ECR I-1029, (1996) 1 CMLR 889, та Справа C-48/93, *R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. (Factortame III)* (1996) ECR I-1029, (1996) 1 CMRL 889).¹

ЄСП визначив, що відповідальність держав у вигляді відшкодування збитків може наступити не лише коли держава-член не вжила імплементаційних заходів з впровадження директиви до національного законодавства, але також коли національний законодавець своїми діями порушує положення Договору про ЄС. Відповідальність держави-члена ЄС настає за певних умов: норма права ЄС, яку порушено, повинна надавати індивідові певні суб'єктивні права (відносно неімplementованої директиви, вона повинна містити обсяг цих прав), порушення має бути достатньо серйозним, має бути прямий причинно-наслідковий зв'язок між порушенням зобов'язання, яке покладено на державу-члена ЄС, та шкодою, яку зазнав індивід (позивач).

¹ <http://www.curia.europa.eu>

Європейський Союз є юридичною особою і тому здатен нести юридичну відповідальність, яку згідно Договору про діяльність ЄС (ст.340) поліляють на договірну та позадоговірну. Договірна відповідальність ЄС має місце за наявності контракту між ЄС та індивідом, умови якої визначені самим контактом або положеннями національного права. Такі спори, як правило, розглядаються національними судами відповідної юрисдикції. Позадоговірна відповідальність ЄС полягає у зобов'язанні ЄС згідно із загальними принципами права відшкодувати збитки, завдані діями інститутів ЄС або їх службовцями при виконання ними своїх службових обов'язків, якщо між неправомірними діями чи бездіяльністю інституту або службовця ЄС та шкодою позивача має місце причинно-наслідковий зв'язок.

Із захистом фундаментальних прав людини пов'язано забезпечення ефективного співробітництва держав-членів ЄС у сфері кримінальної юстиції. Лісабонським договором було підкреслено, що Європейський Союз забезпечує високий рівень безпеки за допомогою заходів, спрямованих на попередження і боротьбу із злочинністю, расизмом, ксенофобією, заходів з забезпечення координації і співробітництва поліцейських, судових і інших компетентних органів, а також шляхом взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах і, якщо необхідно, через зближення кримінальних законодавств.

Договором про діяльність ЄС визначено, що для реалізації забезпечення безпеки в межах Європейського Союзу Європейська Рада визначає стратегічні орієнтири для формування програм законодавчої і оперативної діяльності у сфері простору свободи, безпеки і правосуддя; Європейський Парламент та Рада ЄС вживають заходи, спрямовані на встановлення правил і процедур щодо забезпечення визнання в межах ЄС будь-яких форм вироків і судових рішень, визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сфері особливо тяжкої злочинності з транскордонним масштабом,

на запобігання і вирішення конфліктів юрисдикцій між державами-членами ЄС, на підтримання навчання суддівського корпусу і персоналу; Рада ЄС та Європейська Комісія вживають заходи із встановлення порядку проведення оцінювання стану втілення органами держав-членів політики ЄС у визначеній сфері.

Для реалізації основних напрямів забезпечення внутрішньої безпеки в межах Європейського Союзу створюються відповідні установи, які покликані сприяти співробітництву компетентних національних органів у зазначеній сфері. З 1999 р. приступило до роботи Європейське поліцейське відомство (Європол), правовою основою діяльності якого є Конвенція про Європейське поліцейське відомство від 26.07.1995р. Основними цілями даного відомства є підвищення ефективності роботи національних правоохоронних органів та розвиток співробітництва між ними у сфері боротьби з тяжкими формами міжнародної злочинності. Основні цілі Європолу визначають й його функції, зокрема це – інформаційне сприяння розслідуванню злочинів (Європол є інформаційним центром відповідних даних, якими можуть користуватися Національні відділи по зв'язку з Європолом, що є спеціальним підрозділом у державному апараті кожної країни-члена ЄС, і які передають необхідну інформацію компетентним органам держав-членів ЄС, а при наявності спеціальних домовленостей й третіх країн), аналіз інформації про злочини, що надається державами-членами ЄС; - науково-технічне сприяння розслідуванню злочинів, що охоплює допомогу державам-членам щодо навчання та підвищення кваліфікації кадрів правоохоронних (слідчих) органів, їх технічного оснащення, розробки нових методів боротьби із злочинністю, проведення експертиз; - координація діяльності держав-членів по розслідуванню злочинів транснаціонального характеру. Європейське поліцейське відомство здійснює свою діяльність в сфері таких злочинів, як - злочини проти особи, що включають нелегальну міграцію, торгівлю людьми,

нелегальну проституцію; - фінансові злочини та злочини проти власності (шахрайство, підробка грошових знаків, відмивання грошей, озброєні пограбування); - незаконна торгівля (контрабанда сигарет, торгівля зброєю); - торгівля наркотиками; - тероризм.

У 2002р. рішенням Ради ЄС було створено Євроюст з метою стимулювання і поліпшення координації та співробітництва між компетентними судовими органами держав-членів ЄС у кримінальних справах, а в подальшому – у 2009р. було вирішено створити у кожній державі Європейського Союзу Національну координаційну систему Євроюсту, що покликана координувати роботу всередині держави. Євроюст складається з прокурорів, суддів чи офіцерів поліції кожної держави-члена ЄС, що мають гармонізований статус щодо терміну та обсягу повноважень, доступу до національних баз даних. Основними цілями Євроюсту є загальна підтримка компетентних органів держав-членів у ефективному здійсненні ними їх повноважень, стимулювання та поліпшення координації між органами слідства та обвинувачення держав-членів, створення системи менеджменту справ, що містить особисті та неособисті дані, і спрощує доступ до відповідної інформації, а також налагодження відносин з партнерами, зокрема із іншими інституціями ЄС у сфері кримінальної юстиції, із органами ЄС, із третіми країнами та міжнародними організаціями.

В рамках Європейського простору кримінальної юстиції Лісабонським Договором передбачено можливість створення Європейської Прокуратури при Євроюсті із підпорядкуванням їй національних органів розслідування та обвинувачення, що виведе міждержавне співробітництво у сфері кримінальної юстиції на новий (вертикальний) рівень із прямими діями Європейської Прокуратури на території держав-членів по боротьбі із злочинами, що завдають шкоди фінансовим інтересам Європейського Союзу. Спільно з Європолем Європейська Прокуратура розслідує злочини проти фінансових інтересів ЄС, висуває та підтримує обвинувачення по

даним злочинам у компетентних судах держав-членів.

Важливим механізмом спрощення та посилення судового співробітництва у кримінальних справах є створена Європейська судова мережа (ЄСМ) в рамках Європейського Союзу, що складається з центральних органів, відповідальних за міжнародне судове співробітництво, та судових чи інших компетентних органів, наділених спеціальними повноваженнями у сфері міжнародного співробітництва. Основними завданнями ЄСМ є спрощення налагодження зв'язків між контактними особами, що призначаються кожною державою-членом і повинні володіти необхідними знаннями, навичками, іноземними мовами для спілкування з контактними особами інших держав-членів для виконання ними своїх функцій; організація періодичних зустрічей представників держав-членів ЄС; забезпечення їх необхідною інформацією тощо. Міждержавне співробітництво у сфері кримінальної юстиції є однією із складних та суперечливих сфер діяльності Європейського Союзу у зв'язку з тим, що ця сфера торкається суверенітету держав-членів ЄС, при цьому ЄС вирішує ці складні питання з тенденцією до перебирання на себе частини суверенних прав держав.

Основи правового регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Головною метою Європейського Союзу було створення Спільного ринку держав-членів як єдиного ринку, що об'єднує національні ринки держав-членів ЄС, і набуває якостей внутрішнього ринку в межах ЄС. Установчі договори Європейського Союзу не дають визначення поняття спільного ринку, це було сформульовано судовою практикою Європейського Суду Правосуддя у 1985р. (Справа 207/83, *Commission v. UK (Origin Marking)*). Єдиним європейським актом (1987р.) було передбачено створення внутрішнього ринку, а Лісабонським Договором поняття Спільний ринок замінено на Внутрішній ринок.

Принцип чотирьох свобод як основа внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Внутрішній ринок являє собою простір без внутрішніх кордонів, в межах якого запроваджено принцип чотирьох свобод, за яким гарантується вільний рух товарів, послуг, капіталу та осіб, що передбачає ліквідацію фіскальних (у формі мита та непрямих податків), фізичних (у формі перевірок або заборон на кордонах держав-членів ЄС) та технічних (у формі заходів щодо технічних специфікацій) бар'єрів для їх пересування на митній території ЄС, що об'єднує митні території держав-членів.

Для подолання таких перешкод, і тим самим для нормального функціонування внутрішнього ринку, законодавство держав-членів ЄС має бути гармонізоване із законодавством Європейського Союзу через прийняття спільних програм, і насамперед через взаємне визнання

стандартів ЄС державами-членами.

Свобода вільного руху товарів. Термін товар був визначений у практиці ЄСП як будь-що, здатне бути оціненим у грошовому еквіваленті та бути об'єктом торговельних операцій. Вільний рух товарів в межах митної території ЄС забезпечується щодо товарів співтовариства. До таких товарів відносяться товари, повністю отримані на митній території ЄС, що не містять в собі товарів, імпортованих з країн або території за межами митної території ЄС; товари, ввезені на митну територію ЄС з третіх країн або територій та випущені для вільного обігу, при чому товари з інших (третіх) країн, коли вони законно потрапляють на ринок будь-якої з держав-членів ЄС, мають ідентичний статус до товарів, що вироблені в Європейському Союзі; товари, отримані або вироблені на митній території ЄС з вищезазначених товарів.

Свобода вільного руху товарів в Європейському Союзі охоплює: 1. функціонування Митного союзу; 2. усунення дискримінаційного оподаткування товарів, що випущені в державах-членах ЄС; 3. скасування кількісних обмежень у торгівлі між державами-членами та всіх інших заходів, що мають еквівалентний ефект.

Основою Європейського Економічного співтовариства, а згодом і Європейського Союзу згідно ст.28 Договору про діяльність ЄС є Митний союз, який об'єднав митні території держав-членів ЄС, охоплює торгівлю товарами і встановлює заборону імпорتنих та експортних мит і будь-яких рівнозначних зборів у торговельних відносинах між державами-членами, а також визначає спільний митний тариф у їх відносинах з іншими країнами. Саме економічне об'єднання через створення митного союзу, спочатку для декількох видів товарів, а згодом й загального стало основою економічних європейських інтеграційних процесів, і на сьогодні спільна митна політика

є однією з ключових політик Європейського Союзу.

Правову основу Митного союзу становлять правові положення, що у сукупності формують митне право ЄС, яке є однією з розвинутих галузей права в рамках правової системи Європейського Союзу. Предмет правового регулювання митного права ЄС охоплює суспільні відносини щодо функціонування митного союзу ЄС, відносини у митній сфері між ЄС та державами-членами, відносини щодо торгівлі товарами між ЄС та іншими країнами, а також міжнародними міжурядовими організаціями.

Основними джерелами митного права Європейського Союзу є установчі договори ЄС та відповідні міжнародні угоди як джерела первинного права, а також певні джерела вторинного права у сфері митного регулювання, ключовими з яких є Митний кодекс ЄС та Єдиний митний тариф ЄС. Митний кодекс ЄС був прийнятий 12.10.1992р. і набув чинності 01.01.1994р. Для забезпечення вірного застосування та з метою конкретизації положень Митного кодексу у 1993р. був прийнятий Регламент про імплементацію Митного кодексу, так званий Імплементативний кодекс.¹ Митний кодекс ЄС мав на меті консолідацію законодавства в сфері митного регулювання, тобто створення єдиного правового документа, що замінює собою множинність правових документів з митних питань, що приймалися органами ЄЕС, а також досягнення цілісності, зрозумілості та чіткої визначеності митних правових положень шляхом їх відповідної систематизації. У 2008р. Митний кодекс ЄС зазнав певної модернізації, спрямованої на запровадження нових митних процедур для удосконалення функціонування митного союзу. Митний кодекс застосовується у сфері торгових відносин ЄС з третіми країнами і складається з 188 статей, що об'єднані у 9 частинах. За змістом положення Кодексу можна поділити на три групи: загальні умови (1, 8, 9 частини), методи нарахування мит (2, 6, 7 частини), система правил ввезення і

¹ Регламент 2454/92 від 11.10.1993р., який встановлює положення про імплементацію Регламенту 2913/92, що запроваджує Митний кодекс ЄС. – О.І. 1993 L 253

вивезення товарів з митної території ЄС та положення про митні режими (3, 4, 5 частини).

Єдиний митний тариф ЄС є правовим документом, що є основою митного регулювання переміщення товарів та транспортних засобів через митні кордони ЄС, і містить ставки мита та інформацію про нормативні акти, які регулюють ввезення та вивезення товарів до митної території ЄС. Нині чинний Єдиний митний тариф ЄС був прийнятий 23.07.1987р., набув чинності 01.01.1988р. і складається з Комбінованої номенклатури товарів, що заснована на Конвенції про гармонізовану систему опису і кодування товарів 1988р., прийнятої в рамках Всесвітньої митної організації, та інших номенклатур, встановлених ЄС з метою застосування тарифних заходів регулювання торгівлі товарами (т.зв. інтегрована товарна номенклатура), а також з визначення різних видів ставок мита та звільнень від ставок мита, що відповідають певним позиціям товарної номенклатури.

Товари, які надходять до Європейського Союзу з інших країн, обкладаються митом відповідно до спільного тарифу, що закріплено ст.ст. 30-32 Договору про діяльність ЄС. Спільний зовнішній тариф приймається Радою Європейського Союзу кваліфікованою більшістю за поданням Європейської Комісії.

Отже, Митний союз ЄС забороняє мита на імпорт та експорт товарів у торгівлі між державами-членами, що констатується і тлумачиться також і Європейським Судом Правосуддя, а також будь-які рівнозначні збори (еквівалентні платежі) у торговельних відносинах між державами-членами. Згідно з визначенням ЄСП платежі (збори), еквівалентні митним зборам – це будь-які грошові збори, які встановлені в односторонньому порядку на національні або іноземні товари, що перетинають кордон, та які не є митом у буквальному значенні, навіть якщо такий збір не надходить до бюджету,

не є протекціоністським чи дискримінаційним, і товар, який ним обкладається, не конкурує з будь-яким іншим національним товаром.¹ Нарівні з цим, існує низка винятків із заборони на стягнення митних зборів та еквівалентних їм платежів, зокрема сплати за реальні адміністративні послуги, за перевірки, що вимагаються правом ЄС, а також сплати, що підпадають під внутрішнє оподаткування держави-члена ЄС товарів, але тільки за об'єктивним критерієм, як то характер товару, умови його виробництва тощо.

Вільний рух товарів на внутрішньому ринку ЄС передбачає заборону дискримінаційного оподаткування товарів за їх подібністю або походженням. Згідно з Договором про діяльність ЄС (ст.110) жодна держава-член не має права обкладати продукцію іншої держави-члена будь-якими прямими чи непрямими внутрішніми податками додатково до тих, якими вже обкладена подібна національна продукція. Дана заборона стосується т.зв. подібних товарів, що визначаються тлумаченням ЄСП як такі, що є схожими, взаємозамінними, мають однакове застосування з точки зору споживача. Також ст. 110 Договору про діяльність ЄС встановлює, що жодна держава-член не має права обкладати продукцію іншої держави-члена будь-якими внутрішніми податками, які б сприяли непрямому захисту інших продуктів. Дана заборона стосується імпортованих товарів, що конкурують з національними, тобто держави-члени не можуть застосовувати диференційоване оподаткування за походженням товару. Згідно з даною статтею Договору та рішенням Європейського Суду Правосуддя² якщо товар не є подібним або конкуруючим з національним, встановлення для нього будь-якого внутрішнього податку, за наявності такого податку в загальній системі національного оподаткування держави-члена, не заборонено.

Скасування кількісних обмежень у торгівлі між державами-членами та всіх

¹ Справа 24/68, Commission v. Italy (Statistical Levy) (1969) ECR 193, (1971) CMLR 611.

² Справа 27/67, Fink-Frucht GmbH v. Hauptzollamt München-Landsbergers-trasse (1968) ECR 327.

інших заходів, що мають еквівалентний ефект щодо імпорту та експорту товарів визначено ст.ст.34, 35 Договору про діяльність ЄС. ЄСП визначив кількісні обмеження як заходи, що дорівнюють повному або частковому, залежно від обставин, обмеженню імпорту, експорту або транзиту товарів.¹ Заходи, що мають еквівалентний ефект, визначено ЄСП як всі економічні приписи, прийняті державами-членами, що можуть прямо чи непрямо, реально чи потенційно перешкоджати торгівлі в межах ЄС.² Кількісні обмеження та заходи з еквівалентним ефектом тлумачаться у контексті диференційованого (негативного або більш негативного) впливу на імпортні та експортні товари.

Нарівні з цим, ст.36 Договору про діяльність ЄС визначає, що держави-члени можуть встановлювати обмеження на імпорт і експорт товарів, якщо це виправдано захистом суспільної моральності, публічного порядку, державної безпеки, здоров'я та життя людей, тварин чи рослин, національних багатств, а також промислової та комерційної таємниці.

Судова практика Європейського Суду Правосуддя та положення Директиви 70/50/ЄЕС³ вказують, що заходи, які носять еквівалентний характер, можуть застосовуватися вибірково та універсально. Так, заходи, які перешкоджають імпорту товарів з інших держав-членів ЄС, що пов'язані із ускладненням імпорту або його удорожченням у порівнянні з реалізацією національних товарів, можуть застосовуватися вибірково. Універсально застосовуваними є заходи відносно національних та іноземних товарів, що було визначено ЄСП у справі *Rewe Zentrale v. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein*, більш відомої як справа *Cassis de Dijon*.

ЄСП сформулював основні принципи вільного руху товарів на Внутрішньому ринку ЄС, а саме: якщо товари законно вироблені та випущені на ринок для продажу в одній з держав-членів ЄС, немає підстав

¹ Справа 2/73, *Geddo v. Ente Nazionale Rissi* (1973) ECR 865.

² Справа 8/74, *Procureur du Roi v. Dassonville* (1974) ECR 837.

³ O.J. 1970 L 13/29

перешкоджати доступу їх на ринок іншої держави-члена (взаємне визнання товарів); перешкоди для доступу товарів, які вироблені в одній з держав-членів, на ринок іншої держави-члена у формі законодавчих приписів можна встановити лише на підставі обов'язкових вимог, перелік яких не є вичерпним, і якими ЄСП поступово розширює низку винятків, визначених у ст. 36 Договору про діяльність ЄС. Тобто нарівні із загальним обов'язком взаємного визнання товарів, існують певні винятки, що підпадають під обов'язкову вимогу, якщо обмежувальні заходи, вжиті державою-членом на виконання такої вимоги відповідають принципу пропорційності.

Свобода вільного руху капіталу. Свобода руху капіталів має своїм правовим забезпеченням особливу галузь права ЄС – право фінансових ринків. Вільний рух капіталу та платежів на внутрішньому ринку ЄС регламентовано Договором про діяльність ЄС, низкою актів вторинного права, ключовими з яких є Директива про рух капіталу Ради ЄС 88/361 від 24.06.1988р., Директива про ринки фінансових інструментів від 21.04.2004р., а також практикою Європейського Суду Правосуддя.

У праві ЄС термін капітал розуміється як грошові кошти (національна та іноземна валюта), цінні папери, вироби з дорогоцінних металів. Рух капіталу охоплює фінансові операції, що пов'язані з інвестуванням коштів, рух платежів – це рух валютних коштів, які є платежами на виконання зобов'язань сторін певного правочину.

Види руху капіталу згідно Додатку 1 до Директиви про рух капіталу представлені наступними групами:

прямі інвестиції, що охоплюють створення нових та купівлю вже існуючих підприємств, надання довгострокових кредитів та реінвестування доходів з метою підтримання економічних відносин;

інвестиції у нерухомість;

операції з купівлі-продажу цінних паперів або акцій участі у колективних

інвестиційних компаніях;
операції купівлі-продажу іноземної та національної валюти на внутрішньому валютному ринку;
операції з відкриття поточних та депозитних рахунків у національних та іноземних фінансових установах;
операції з надання кредитів в операціях за участю резидентів держав-членів ЄС; надання грошових позик;
порука, гарантії, права застави, здійснення платежів по страхуванню;
рух капіталу персонального характеру (позики, пожертви та дотації, отримання спадщини, погашення боргів, а також платежі, пов'язані з авторськими правами);
фізичний імпорт та експорт майна;
відшкодування шкоди, збитків, компенсації.

Практика ЄСП свідчить, що даний перелік не є вичерпним, і тлумачить його розширювально, відносячи до нього подібні правові інститути.

Специфікою свободи вільного руху капіталу, і водночас її відмінністю від інших свобод у внутрішньому ринку ЄС, є можливість її застосування незалежно від членства певної держави в Європейському Союзі. Згідно ст. 63 Договору про діяльність ЄС рух капіталу між державами-членами ЄС та між ними й іншими (третіми) країнами має регулюватися однаково, без будь-яких обмежень. Тим самим для руху капіталу і платежів в ЄС сформований режим найбільшого сприяння, який означає, що фінансові потоки з усіх країн регулюються на рівних умовах, що зокрема сприяє спрощенню процедури іноземного інвестування.

Принцип вільного руху капіталу має важливе значення для діяльності фінансово-кредитних установ, призначення яких професійно надавати фінансові послуги, що й реалізується через рух капіталів. Одним з нормативних актів вторинного законодавства ЄС в цій сфері є Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо заснування та здійснення

діяльності кредитними установами від 20.03.2000р. Даний документ на відміну від Директиви про рух капіталу запроваджує обов'язкові для держав-членів стандарти щодо діяльності фінансово-кредитних установ (тобто абсолютне взаємне визнання без обмежувальних заходів з боку держави-члена ЄС), так як процедура їх створення та правила нагляду за їх діяльністю є однаковими в усіх державах-членах Європейського Союзу, причому значна увага приділяється повноваженням компетентним органам держави заснування фінансової установи щодо надання дозволу на здійснення фінансово-кредитної діяльності та її перевірки.

Вільний рух капіталу має певні обмеження, що є майже аналогічними до обмежень руху товарів. Окрім визначених позицій щодо обмеження руху товарів, які є актуальними й для руху капіталу і платежів, ст. 65 Договору про діяльність ЄС закріплює право кожної держави-члена ЄС на відповідні заходи. До таких заходів відноситься можливість застосування державою-членом ЄС відповідних положень національного податкового законодавства, які відрізняють платників податків за місцем їх проживання або місця інвестування їх капіталу, а також вживання усіх потрібних заходів для запобігання порушенню національного законодавства. При цьому такі дозволені обмеження не повинні бути засобом свавільної дискримінації або прихованого обмеження вільного руху капіталу та платежів, що забезпечується відповідною позицією Європейського Суду Правосуддя в його рішеннях.

Свобода вільного руху послуг. Правовою основою вільного руху послуг є Договір про діяльність ЄС, а також деякі акти вторинного права ЄС, основним з яких є Директива Європарламенту та Ради ЄС від 12.12.2006р.¹ Послугою за правом ЄС визнається діяльність, що надається за винагороду та не належить до вільного руху товарів, капіталу та пересування осіб.

¹ Директива 2006/123/ЄС. – О.Л. – L 376.- P. 36-68

Послуги охоплюють, зокрема діяльність промислового, торговельного, ремісничого характеру та діяльність осіб вільних професій. Європейський Суд Правосуддя своєю практикою дещо розширив поняття “послуги”, відносячи до них туристичну, медичну, фінансову, освітню, спортивну діяльність, а також надання телевізійного сигналу, продаж лотерей, надання кредитів на придбання житла, діяльність з працевлаштування. Для визначення послуги важливо не ідентифікування її з товаром, який має фізичний вимір, а також надання послуги саме за винагороду, тобто розуміння послуги як економічної діяльності, що не є найманою працею. Деякі послуги органічно пов’язані із свободою руху капіталу (банківські, страхові послуги), деякі становлять окрему сферу спільної політики ЄС, зокрема транспортні послуги.

Договір про діяльність ЄС закріплює право громадян Європейського Союзу на в’їзд до держави-члена ЄС та тимчасове проживання з метою вільного надання чи отримання послуг. Особа, яка надає послуги, може у зв’язку з цим тимчасово здійснювати свою діяльність у тій державі-члені ЄС, в якій дані послуги надаються, на тих самих умовах, що й у власній країні, але тільки, якщо це не порушує положень Договору про діяльність ЄС про свободу ділового заснування.

Свобода ділового заснування є одним з аспектів вільного пересування осіб в межах внутрішнього ринку ЄС, яка полягає у тому, що суб’єкт підприємницької діяльності ЄС проживає в державі-члені ЄС тривалий час і отримує прибуток від такої діяльності. Якщо суб’єкт підприємницької діяльності ЄС здійснює економічну діяльність на території іншої держави-члена, ніж держава його походження, на тимчасовій основі, це кваліфікується як свобода руху послуг. Вище вказана Директива регулює порядок діяльності на внутрішньому ринку ЄС постачальників послуг як на постійній основі, так й в порядку окремих операцій, а також визначає відповідні гарантії для одержувачів послуг. Отже, свобода надання послуг

передбачає, що суб'єкт підприємницької діяльності має місце ділового заснування у державі-члені ЄС, в якій він постійно мешкає (або зареєстрований) та здійснює економічну діяльність на постійній основі, і при цьому має право надавати послуги в іншій державі-члені ЄС на тих самих умовах, що й у своїй державі (державі свого походження).

Одним з аспектів свободи вільного руху послуг є їх транскордонний характер. Згідно з ст. 66 Договору про діяльність ЄС суб'єкти надання та отримання послуг знаходяться в різних державах-членах ЄС. Дане положення опрацьоване судовою практикою ЄСП і може розумітися як те, що: - особа, яка надає або отримує послуги, від'їжджає до іншої держави-члена ЄС з метою надання або отримання платних послуг; - особа, яка надає і, яка одержує послуги, засновані в одній країні ЄС, але при цьому суб'єкт, що надає послуги від'їжджає до іншої держави-члена ЄС з метою пропонування отримання послуг їх одержувачу; - особи не здійснюють фізичних пересувань, а послуги надаються за допомогою різних комунікацій (пошта (в тому числі електронна), телефон, факс тощо).

Свобода вільного руху (пересування) осіб. Вільне пересування осіб в Європейському Союзі передбачено Договором про діяльність ЄС, а також низкою актів вторинного права ЄС, передусім директивами. Дана свобода розповсюджується на відповідні категорії осіб, що мають громадянство Європейського Союзу. Громадяни ЄС користуються свободою пересування в межах Європейського Союзу з метою проживання та здійснення економічної діяльності на території іншої держави-члена ЄС. При цьому свобода вільного пересування осіб в межах ЄС поширюється на регулювання вільного пересування працюючих (працівників і підприємців) і непрацюючих (студентів і пенсіонерів) громадян ЄС за умови наявності у них фінансових ресурсів для недопущення обтяження системи соціального забезпечення держави перебування, а також на регулювання свободи

ділового заснування громадянами Європейського Союзу.

Тим самим, громадяни ЄС, що наділені свободою пересування, поділяються на 2 категорії:

працюючі, до яких відносяться:

- працівники, що є громадянами держави-члена, а працюють на території іншої держави-члена, здійснюючи реальну і ефективну найману трудову діяльність та одержуючи за це заробітну плату або винагороду. Їх свобода пересування охоплює право приймати запропоновану роботу, вільно пересуватися територією держави-члена з метою працевлаштування, проживати у будь-якій державі-члена ЄС для здійснення трудової діяльності та залишатися там після її закінчення. Свобода пересування працівників не поширюється на публічну службу, до якої відносяться посади, прямо або опосередковано пов'язані з участю у здійсненні державної влади;

- особи, що займаються самостійною економічною діяльністю без або з утворенням юридичної особи або діяльністю як індивідуальні підприємці. Свобода пересування для таких осіб полягає у свободі ділового заснування, тобто у праві громадян або комерційних юридичних осіб з однієї держави-члена відкривати і займатися самостійною господарською діяльністю на постійній основі в інших державах-членах ЄС. Для забезпечення визначеного права громадян в Європейському Союзі приймаються відповідні нормативні акти (здебільшого директиви) щодо взаємного визнання дипломів, сертифікатів та інших свідоцтв та вживаються заходи щодо координації законодавчих, адміністративних і процедурних положень держав-членів стосовно доступу до такої діяльності;

- інші категорії працівників, зокрема, особи, що шукають роботу; працівники з частковою зайнятістю або такі, що здійснюють свою діяльність на території іншої держави-члена ЄС протягом обмеженого періоду, ніж в тій, в якій вони працюють постійно; безробітні працівники;

працюючі студенти; працівники, що досягли пенсійного віку;

2. непрацюючі, до яких відносяться:

- студенти, тобто особи, що здобувають освіту і не здійснюють в даний час або раніше економічної діяльності або не належать до сім'ї працівника-мігранта;

- пенсіонери, тобто особи, які досягли віку, що дає право на пенсійне забезпечення згідно з законодавством приймаючої держави-члена;

- інші громадяни ЄС.

Свобода вільного пересування громадян ЄС рівною мірою є однаковою як для працюючих, так і для непрацюючих осіб. За правом ЄС (Директива 2004/58)¹ свобода вільного пересування громадян ЄС, при чому як працюючих, так і не працівників, поширюється на членів їх сімей. Членами сім'ї громадянина ЄС, що мають право приєднатися до громадянина ЄС, який знаходиться в іншій державі ЄС, визнаються інший з подружжя, родичі громадянина ЄС та іншого з подружжя за низхідною лінією молодші 21 року або такі, що є їх утриманцями, і родичі за висхідною лінією, які є їх утриманцями. При цьому національність (громадянство) членів родини громадянина ЄС, на відміну від самого громадянина ЄС, не має значення, ключовим є факт пересування громадянина ЄС з однієї держави-члена ЄС до іншої, що й дає можливість користування свободою вільного пересування визначеним членам його родини для приєднання до громадянина ЄС.

Свобода вільного пересування осіб в Європейському Союзі охоплює: - право виїзду громадянина ЄС з держави-члена свого походження для здійснення трудової діяльності в іншій державі-члені ЄС, - право виїзду громадянина ЄС та членів його сім'ї до іншої держави-члена без віз строком до 3 місяців при пред'явленні особистого посвідчення або паспорту, у разі перебування в іншій державі-члені більше 3 місяців

¹ Директива 04/58 /ЄС, О.Л. 2004 L.229/35

громадянам ЄС не потрібно отримувати дозвіл на постійне проживання в цій країні, але потрібно зареєструватись у компетентних органах даної держави-члена, - право громадян ЄС та членів їх родини одержувати від держави-члена ЄС дозвіл на постійне проживання після 5 років легального перебування у цій державі.

Свобода вільного пересування осіб в Європейському Союзі передбачає рівне ставлення до громадян ЄС та членів їх родин без дискримінації на підставі їх статі, раси, етичного і соціального походження, мови, релігійних та політичних поглядів, рівня матеріального забезпечення, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації.

Громадянам ЄС та членам їх сім'ї гарантується однакове ставлення при працевлаштуванні, забезпеченні належних умов праці, широке коло соціально-економічних прав, право їх дітей на доступ до загальної та професійної освіти. Громадянам ЄС також гарантується право на постійне проживання в іншій державі-члені після закінчення трудових відносин при дотриманні певних умов (зокрема, термін трудової діяльності в іншій державі-члені повинен бути не менш 3 років та особа повинна повертатися до своєї держави після роботи або хоча б раз на тиждень; пенсіонери можуть отримати право на постійне проживання в державі-члені після досягнення пенсійного віку, якщо працювали в цій державі не менше 1 року і безперервно проживали понад 3 років), члени сім'ї громадянина ЄС, який набув право постійного проживання в державі-члені його працевлаштування, зберігають це право після його смерті, якщо працівник помирає до набуття такого права, члени його родини матимуть це право за визначених обставин, що передбачені у Регламенті Ради ЄС 1251/70.¹ На осіб, що набувають право постійного проживання, поширюється принцип рівного ставлення, тобто вони можуть користуватися всіма можливостями так само, як і громадяни відповідної держави-члена.

¹ Регламент Ради ЄС 1251/70, О.І. 1970 L 142/24

Певним обсягом свободи пересування та проживання в Європейському Союзі наділені також громадяни третіх країн, що регламентується низкою директив та регламентів (зокрема, Шенгенський кодекс про кордони, Візовий кодекс Співтовариства). Держава-член ЄС може надавати громадянину третьої країни статус довгострокового резидента після законного і безперервного проживання на території держави-члена протягом 5 років при наданні доказів про наявність стабільних і достатніх ресурсів для фінансування власних потреб та потреб своєї сім'ї та медичної страховки від усіх ризиків, щодо яких підлягають страхуванню громадяни держави-члена ЄС. Даний статус підтверджується відповідною посвідкою, що має строк не менше 5 років і підлягає поновленню, якщо особа не набула цей статус обманним шляхом, особа не відворялася з ЄС і не була відсутня на території ЄС протягом 12 послідовних місяців. Статус довгострокового резидента надає рівні права з громадянами відповідної держави-члена щодо умов працевлаштування (за винятком публічної служби), умов праці, кола соціальних прав, свободи об'єднання, свободи пересування на території держави. При цьому, держава-член ЄС, що надає статус довгострокового резидента може встановлювати й певні обмеження щодо його можливостей згідно національного законодавства. Свобода пересування довгострокового резидента в рамках території ЄС дає йому можливість на території інших держав-членів, ніж та, що надала йому цей статус, проживати строком більше 3 місяців при здійсненні економічної діяльності або навчання. Держави-члени можуть відмовити у наданні статусу довгострокового резидента за мотиву громадського порядку чи безпеки.

Особи, що мають статус довгострокового резидента ЄС і проживають на території держави-члена ЄС не більше 2 років, мають право на сімейне возз'єднання із визначеними категоріями членів родини, зокрема другого із подружжя (або зареєстрованого партнера), їх неповнолітніх дітей та

родичів першого ступеня, які знаходяться на утриманні особи, що возз'єднує сім'ю або його (її) дружини (чоловіка) при наявності тих самих умов, що й для отримання статусу довгострокового резидента. Члени сім'ї особи, яка возз'єднує сім'ю, в однаковій з ним мірі мають право на здобуття освіти та працевлаштування, отримуючи посвідку на проживання строком дії не менше 1 року, що може поновлюватися.

Одним з компонентів вільного пересування осіб в Європейському Союзі є свобода ділового заснування, що згідно з Договором про діяльність ЄС визначається як право самостійної діяльності, а також створення суб'єктів підприємницької діяльності і управління ними на умовах, встановлених законодавством держави-члена ЄС для її власних громадян. Суб'єктами підприємницької діяльності є будь-які суб'єкти, що діють з метою одержання прибутку (фізичні особи, корпорації, товариства, торговельні асоціації, кооперативи, підприємства тощо). Тим самим, свобода ділового заснування поширюється не тільки на фізичних осіб-громадян ЄС, а й на відповідних юридичних осіб, при чому дана свобода може бути реалізована суб'єктами підприємницької діяльності ЄС тільки в іншій державі-члені, ніж держава-член їх походження.

Вільний рух осіб та свобода ділового заснування може бути обмежено на підставі захисту публічного порядку, державної безпеки та громадського здоров'я, і не повинно допускатися в економічних цілях. При вжитті обмежувальних заходів має дотримуватися принцип пропорційності, виходячи з особистої поведінки конкретного індивіда, що становить реальну, наявну і серйозну загрозу для одного з фундаментальних інтересів суспільства. У практиці Європейського Суду Правосуддя поняття публічного порядку та державної безпеки тлумачаться досить широко і нерідко як альтернативні, при цьому ЄСП наголошує, що ці підстави повинні бути пов'язані з актуальною загрозою, а оцінка загрози має надаватися з міркувань здорового глузду та наявного досвіду. Захист

громадського здоров'я може бути підставою для встановлення обмежень прав на в'їзд та проживання осіб в разі потенційних епідемічних захворювань, заразних інфекційних або паразитарних захворювань, якщо в державах-членах існують обмеження права на пересування осіб з такими хворобами для власних громадян, при чому виникнення захворювання після 3 місяців перебування на території держави-члена не є підставою для видворення особи з країни.

Загалом, згідно з практикою Європейського Суду Правосуддя запровадження державами-членами обмежень вільного руху осіб, послуг, капіталу та товарів є незаконним, якщо це порушує законодавство Європейського Союзу, насамперед у сфері прав людини.

Основні засади конкурентного права ЄС. У положеннях установчих договорів ЄС наголошується, що діяльність ЄС по досягненню визначених цілей об'єднання має базуватися на принципі ринкової економіки з вільною конкуренцією. Ефективне функціонування внутрішнього ринку ЄС, що є основою економічної інтеграції Союзу, забезпечується нормами конкурентного права, яке є однією з розвинутих галузей права Європейського Союзу. Об'єктом регулювання права конкуренції ЄС є економічні відносини і дії, що впливають на конкуренцію на спільному ринку, предметом регулювання є права і обов'язки учасників даних відносин.¹ Отже, конкурентне право ЄС являє собою систему правил поведінки суб'єктів ринкових відносин.

Основними джерелами конкурентного права ЄС є Договір про діяльність ЄС та акти вторинного права – регламенти, директиви, а також рішення ЄСП. Конкурентне право ЄС співіснує з правом конкуренції держав-членів.

¹ Европейское право/Под общ.ред. Л.М.Энтина. – М.: НОРМА (Издательская группа "НОРМА-ИНФРА-М"), 2002. –Стр.387

При наявному або можливому порушенні конкуренції на внутрішньому (спільному) ринку органи ЄС застосовують конкурентне право ЄС. Компетентні органи держав-членів також застосовують конкурентне право ЄС на національному рівні, виходячи з прямої дії положень засновницьких договорів ЄС, а також можуть застосовувати й національне конкурентне право, але в рамках спільної антимонопольної (конкурентної) політики ЄС. Основні положення конкурентного права ЄС охоплюють правила, які застосовуються до суб'єктів підприємницької діяльності (підприємств), та регулювання надання державної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності. Згідно положень Договору про діяльність ЄС забороняються будь-які угоди між суб'єктами підприємництва та узгоджені дії (картельна практика), які можуть впливати на торгівлю між державами-членами та мають на меті чи як результат запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції на внутрішньому ринку ЄС (ст. 101), зловживання підприємствами домінуючим становищем як несумісне з внутрішнім ринком ЄС (ст. 102), прийняття державами-членами ЄС антиконкурентних рішень щодо державних підприємств та підприємств, наділених державою спеціальними або монопольними правами (ст. 106), а також регламентується надання державної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності (ст. 107-109).

Норми конкурентного права ЄС до основних видів угод між суб'єктами підприємництва, рішень їх асоціацій та узгоджених дій (картельної практики), які можуть негативно вплинути на торгівлю між державами-членами і тим самим зашкодити конкурентним відносинам на внутрішньому ринку ЄС, відносять, зокрема такі, що прямо або опосередковано закріплюють ціни купівлі чи продажу та інші умови торгівлі; обмежують або контролюють виробництво, торгівлю, технічний розвиток, інвестиції; розподіляють ринки чи джерела постачання; визначають неоднакові умови до рівноцінних операцій з іншими

партнерами торгівлі, створюючи для них нерівні конкурентні умови; зумовлюють укладання контрактів прийняттям іншими сторонами додаткових зобов'язань, що за характером або відповідно до торговельної практики не пов'язані з предметом контракту. Даний перелік не є вичерпним і поширюється на відповідні угоди між, щонайменше, двома незалежними суб'єктами підприємницької діяльності, як на горизонтальному рівні (при конкуренції на одному рівні виробництва чи купівлі-продажу), так й на вертикальному рівні (при конкуренції на різних рівнях). Визнання угод між підприємствами такими, що зашкоджують або можуть зашкодити конкуренції в межах внутрішнього ринку ЄС, здійснюється на основі економічного аналізу, при цьому враховується як антиконкурентний намір сторін угоди, так й її реальний ефект, навіть при відсутності такого наміру. Правовими наслідками укладання зазначених угод є визнання їх недійсними.

Конкурентне право ЄС визначає, що угода, яка за формальними ознаками підпадає під перелік заборонених, може бути дозволена, тобто вилучена з-під дії заборон, за умов фактичного поліпшення виробництва, розповсюдження продукції, отримання значної вигоди споживачем та сприяння економічному або технічному прогресу, і якщо угода не покладає на підприємства надмірних обмежень та не дає можливості усунення конкурентів щодо суттєвої частки певної продукції, тобто заборонена угода є дозволеною, якщо позитивний ефект (результат) такої угоди перебільшує її антиконкурентні наслідки. На сьогодні в результаті змін щодо модернізації правил, що регулюють конкуренцію, визначення наявності можливого вилучення угоди з-під заборони проводиться не з дозволу Європейської Комісії, а самостійно суб'єктом підприємницької діяльності, що укладає угоду. Такий суб'єкт підприємництва може звернутися за відповідною консультацією до Європейської Комісії або національних конкурентних органів, яким поряд із національними судами держав-членів

надано право застосувати нарівні із конкурентними нормами національного права правила конкуренції ЄС. При цьому свобода суб'єктів підприємницької діяльності щодо вилучення угоди з-під заборони збалансована повноваженнями Європейської Комісії і національних органів держав-членів ЄС по перевірці відповідної діяльності підприємств та суворою відповідальністю суб'єктів підприємництва за порушення права ЄС (значні штрафні санкції).

Відповідно до ст. 102 Договору про діяльність ЄС забороняється як несумісне з внутрішнім ринком зловживання одними чи кількома суб'єктами підприємництва своїм домінуючим становищем на внутрішньому ринку або на значній його частині, якщо це негативно може вплинути на торгівлю між державами-членами ЄС. За тлумаченням Європейського Суду Правосуддя домінуюче становище – це позиція економічної сили, якою користується підприємство, і яка надає йому здатність перешкоджати підтриманню ефективної конкуренції на релевантному ринку, дозволяючи йому поводитися значною мірою незалежно від його конкурентів, покупців і споживачів.¹ Таким чином, суб'єкти підприємницької діяльності займають домінуюче становище на ринку або значній його частині, якщо мають можливість здійснювати свою діяльність, не беручи до уваги своїх конкурентів, покупців та продавців, тобто можливість усунути з ринку чи значно послабити своїх конкурентів або не допустити на ринок нових.

Домінуюче становище визначається Європейською Комісією у межах відповідного товарного або географічного ринку. Під відповідним товарним ринком розуміють певні товари (послуги), щодо виробництва або розповсюдження яких суб'єкт підприємницької діяльності ЄС має домінуюче становище, і які визначаються як взаємозамінні з іншими товарами (послугами) за їх характеристиками, ціною, призначенням. Під

¹ Common Market Law of Competition/Ed. By Vivien Rose, Cons. Ed. Graham Child. – London: SWEET and MAXWELL, 1993. – P. 336

відповідним географічним ринком розуміють певну територію (територію ЄС, окремої держави-члена чи її регіону, групи держав-членів ЄС), в межах якої умови конкуренції є однаковими для всіх суб'єктів підприємництва.

Зміст положень ст. 102 Договору про діяльність ЄС акцентує увагу саме на забороні зловживання домінуючим становищем, а не на існуванні на ринку домінуючих підприємств. Дана стаття договору визначає перелік типових видів зловживань домінуючим становищем, до якого входять нав'язування прямо чи опосередковано несправедливих цін купівлі або продажу та інших несправедливих умов торгівлі; обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдає шкоду споживачам; застосування неоднакових умов до рівноцінних операцій з торговельними партнерами, ставлячи їх у не вигідні конкурентні умови; укладання контрактів, що зумовлюють взяття іншою стороною додаткових зобов'язань, які за своїм характером або відповідно до комерційної практики не пов'язані з предметом цих контрактів. Даний перелік не є вичерпним і був розширений практикою Європейського Суду Правосуддя, який відніс до відповідних порушень й зловживання, що зашкоджують структурі ринку, зокрема: грабіжницьке ціноутворення – встановлення спеціальних цін, нижчих за собівартість товару (послуги), що спрямоване проти конкретних конкурентів для їх видворення з ринку; дискримінаційна політика – надання одних і тих же товарів в різних частинах ринку або окремим суб'єктам підприємництва за економічно необґрунтованими різними цінами; необґрунтована відмова у постачанні продукції окремим суб'єктам підприємництва.

На добросовісну конкуренцію на внутрішньому ринку ЄС негативно може вплинути концентрація суб'єктів підприємницької діяльності, що визначається згідно Регламенту Ради ЄС 139/04 від 20.01.2004р. як злиття, поглинання суб'єктів підприємницької діяльності або створення сумісних підприємств, які на сталій основі виконуватимуть функції самостійного

економічного підприємства, що призводить до суттєвої зміни контролю. Європейська Комісія проводить перевірку майбутньої концентрації суб'єктів підприємницької діяльності з метою встановлення можливого суттєвого перешкоджання ефективній конкуренції на внутрішньому ринку ЄС через створення або посилення домінуючого становища на ринку. Концентрація, що може призвести до такого ефекту, забороняється через її несумісність із спільним ринком.

Конкурентне законодавство ЄС регулює:

горизонтальне злиття – об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності ЄС, які випускають подібну продукцію та працюють у тому самому секторі ринку;

вертикальне злиття – об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності, що діють на різних рівнях розповсюдження (дистрибуції) того самого ринку товарів;

змішане злиття – об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють на різних товарних ринках та на різних рівнях розповсюдження товарів.¹

Відповідно до положень Регламенту Ради ЄС 139/04 сторони, які беруть участь у злитті, повинні спільно повідомити (здійснити нотифікацію) Європейську Комісію про злиття, що планується в межах ЄС. Порухення даного положення тягне застосування штрафних санкцій з боку Європейської Комісії. Учасники злиття (концентрації) можуть повідомити ЄК про взяття на себе відповідних зобов'язань щодо стримування дій, здатних вплинути на конкурентні відносини. Європейська Комісія проводить оцінку нотифікованої угоди та відповідних зобов'язань її учасників і в разі визначення їх достатніми і задовільними, може дозволити концентрацію. Такий контроль за концентрацією суб'єктів підприємницької діяльності забезпечує запобігання порушенням

¹ Право Європейського Союзу: Навч. посіб./ За заг.ред. Р.А.Петрова. – 3-тє видання, змінене і доповнене. – К.: Істина, 2010. – Стор.208.

конкурентного права ЄС.

Надання державної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності визначається забороненим Договором про діяльність ЄС (ст.107-109), у зв'язку з визнанням такої допомоги несумісною із Спільним ринком ЄС через перешкоджання нею вільній конкуренції. Згідно відповідних рішень ЄСП та документів Європейської Комісії під державною допомогою розуміється пряме чи непряме залучення державних коштів, отримання конкурентної переваги або пільги суб'єктами підприємництва, адресна державна допомога щодо виробництва окремих товарів тощо. Нарівні з цим, Договір про діяльність ЄС визначає й окремі винятки із загальної заборони, за яких держави-члени ЄС можуть надавати допомогу підприємствам у разі суспільної чи державної необхідності. Такі винятки можуть бути безумовними виключеннями – види державної допомоги, що є сумісними з Спільним ринком (зокрема, допомога в разі відшкодування збитків, спричинених стихійними лихами чи іншими надзвичайними обставинами), та умовними виключеннями – види державної допомоги, що можуть бути визнані як сумісні з Спільним ринком (зокрема, сприяння економічному розвитку районів з низьким рівнем життя чи високим рівнем безробіття).

Враховуючи, що допомога, яка надається державою або через державні ресурси, може негативно вплинути на конкурентні, а тим самим й на торговельні, відносини на Спільному ринку, в Європейському Союзі створена ефективна система контролю за її наданням та використанням через визначення відповідних повноважень Європейської Комісії. Європейська Комісія надає дозвіл на державну допомогу (проводить т.зв. нотифікацію), здійснює постійний нагляд за системами надання державної допомоги державами-членами ЄС, і в разі виявлення порушення норм конкурентного права ЄС, приймає рішення щодо його припинення, що може бути оскаржено зацікавленими суб'єктами у Загальному Суді, а

рішення Загального Суду у Європейському Суді Правосуддя, але тільки по питаннях права.

Основні засади бюджетного та податкового регулювання в ЄС.

Однією з унікальних особливостей Європейського Союзу є власна система фінансування, основу якої становить бюджет ЄС. Бюджет ЄС є правовим актом, що розробляється та приймається спільними зусиллями Європейського Парламенту, Європейської Комісії та Ради ЄС за достатньо складною процедурою, на підставі правових актів первинного та вторинного права ЄС. Основними джерелами бюджетного права Європейського Союзу є засновницькі договори, а також акти вторинного права, що містять норми, спрямовані на виконання положень засновницьких договорів, серед яких Положення про бюджет (Фінансовий регламент) від 21.12.1977р., рішення Ради ЄС про систему власних коштів від 24.06.1988р., бюджетні угоди між інститутами ЄС, а також так звані сегментні бюджетні норми в доповнення первинних та вторинних бюджетних норм, що регулюють різні аспекти функціонування крупних європейських фінансових фондів.

Бюджетний процес в ЄС охоплює наступні стадії: - розробка та затвердження бюджетного плану, що здійснює Європейська Комісія; - затвердження бюджетного плану Радою ЄС; - перше читання у Європейському Парламенті; - друге читання у Раді ЄС; - друге читання та затвердження бюджету у Європарламенті. Виконання бюджету покладено на Європейську Комісію під її відповідальність, про Єврокомісія щорічно звітує перед Радою ЄС та Європейським Парламентом. Контроль за витратами бюджетних коштів проводить Рахункова палата, яка складає щорічний звіт, на підставі якого Європарламент затверджує звіт Європейської Комісії про виконання бюджету.

Бюджет ЄС формується на підставі таких основних принципів: принцип

повноти та єдності бюджету; принцип універсальності (сукупного покриття); принцип предметної спеціалізації; принцип завчасності; принцип щорічності; принцип єдиної валюти; принцип збалансованості; принцип бюджетної дисципліни; принцип ефективності та економності.

Бюджет ЄС розподіляється на видаткову та прибуткову частини. Видаткова частина бюджету ЄС охоплює обов'язкові видатки ЄС, до яких, зокрема відносяться гарантійні виплати аграрному сектору, компенсації та фінансова допомога державам-членам, виконання зобов'язань перед третіми країнами, та необов'язкові видатки, до яких зокрема відносяться виплати з фондів, адміністративні видатки (матеріальне забезпечення діяльності інституцій ЄС та їх функціонерів), видатки у сфері енергетики, технологічного розвитку та досліджень тощо.

Прибуткова частина формується виходячи з концепції власних фінансових ресурсів ЄС і охоплює прибутки, що надходять в першу чергу, з джерел оподаткування на основі єдиного уніфікованого податкового режиму ЄС.

В Європейському Союзі сформована податкова система як сукупність обов'язкових платежів податкового характеру, які стягуються у бюджет ЄС, що регулюється сукупністю відповідних правових положень засновницьких договорів, актів вторинного права, принципів права, рішень ЄСП та правовою доктриною, представленою, в першу чергу висновками експертів. Дане дає підстави визначати певну сформованість податкового права ЄС на наднаціональному рівні. При цьому, в державах-членах ЄС існують податкові системи та власне національне податкове право, що у сферах правового регулювання співвідноситься з податковим правом ЄС на трьох рівнях, а саме 1) відносини, що регулюються винятково нормами національного податкового права; 2) відносини, що регулюються виключно нормами наднаціонального податкового права (права ЄС); 3) відносини, що регулюються нормами національного податкового права держав-членів ЄС та нормами податкового права ЄС.

Норми національного податкового права держав-членів регулюють оподаткування, що не пов'язане із функціонуванням Спільного ринку ЄС, зокрема податок з доходів фізичних осіб, земельний податок, податок на майно тощо. Виключно нормами податкового права ЄС регулюється стягування податку з доходів фізичних осіб, що працюють в апараті ЄС. Нормами національного податкового права держав-членів та нормами наднаціонального податкового права ЄС регулюються відносини, що пов'язані з економічними цілями Європейського Союзу та функціонуванням Спільного ринку ЄС, із розподіленням правового регулювання відповідних податків між державами-членами та Європейським Союзом.

До основних видів податків ЄС, що є джерелами формування прибуткової частини бюджету ЄС, відносять наступні: сільськогосподарські податки, мито, податок на додану вартість (відсоткові відрахування), податок з доходів фізичних осіб, що працюють в органах ЄС. Сільськогосподарські податки встановлюються на сільськогосподарську продукцію, що імпортується чи експортується з ЄС, та цукор та ізоглюкозу, що виробляється в державах-членах ЄС. Порядок розрахунку та сплати даних податків регулюється Митним кодексом ЄС, а сфера їх застосування та ставки визначаються в межах механізму єдиної аграрної політики ЄС як напрямів діяльності інститутів ЄС у галузі сільського господарства.

До основних завдань спільної аграрної політики, згідно з положеннями Договору про діяльність ЄС, відносяться збільшення продуктивності сільського господарства, забезпечення належного рівня життя селян, стабілізація ринків сільськогосподарської продукції, забезпечення продовольчої безпеки, забезпечення відповідних цін на сільськогосподарську продукцію для споживачів. Спільна аграрна політика ЄС проводиться на загальному та секторальному рівнях з орієнтацією на стимулювання екологічно безпечного ведення сільського господарства. Для

реалізації завдань спільної аграрної політики ЄС створено Європейський Фонд Гарантування Сільського Господарства та Європейський Сільськогосподарський Фонд Сприяння Розвитку Села.

Мито як вид обов'язкових платежів встановлюється на кордонах Європейського Союзу щодо товарів, які імпортуються та експортуються з ЄС. Мито визначається на підставі тарифікації товарів, що здійснюється на засадах Комбінованої номенклатури товарів, (за якої кожен вид товару кодований), кількості товарів, походження товарів та митної вартості, порядок визначення яких регулюється Митним кодексом ЄС, а також тарифної ставки, що встановлюється відповідно до Єдиного митного тарифу ЄС.

Податок на додану вартість (ПДВ) являє собою непрямий податок, узгоджене регулювання якого в рамках ЄС є необхідною умовою функціонування Спільного ринку. ПДВ встановлюється в державах-членах ЄС, які визначають розмір його ставки в межах, передбачених законодавством Європейського Союзу. Доходи, що надходять від сплати податку на додану вартість є вагомим джерелом наповнення бюджету ЄС, у зв'язку з чим наявність ПДВ у податковій системі держави є обов'язковою умовою для вступу держави у Європейський Союз.

Податок з доходів фізичних осіб, що працюють в органах ЄС, був запроваджений Протоколом про привілеї та імунітети ЄС від 8.04.1965р., як обов'язкові відрахування із заробітної плати та винагород, що виплачуються фізичним особам з боку Європейського Союзу. Даний податок стягується за відповідною шкалою (в залежності від посади, яку займає особа в органах ЄС) у розмірі від 5 до 45 відсотків і надходить до прибуткової частини бюджету ЄС. Водночас посадові особи та службовці ЄС звільняються від сплати національних податків із заробітної плати та винагород, що виплачуються їм ЄС.

Сучасний стан розвитку податкової системи ЄС у її співвідношенні з

національними податковими системами держав-членів спрямований на уникнення подвійного оподаткування і характеризується тенденціями проведення з боку ЄС поступової гармонізації національного податкового права держав-членів ЄС для забезпечення функціонування Спільного ринку Європейського Союзу.

Україна та Європейський Союз: основи взаємодії.

Із набуттям незалежності Україна визначила одним із зовнішньополітичних орієнтирів свого розвитку приєднання до Європейського Союзу.

Європейським Союзом на Копенгагенському самміті Європейської Ради у 1993р. були окреслені вимоги, яким держава-кандидат на отримання повного членства в ЄС повинна відповідати (т.зв. Копенгагенські критерії), серед них: стабільність демократичних інституцій; верховенство права, прав людини, повага та захист меншин; існування ефективної ринкової економіки, спроможної

витримати тиск конкуренції та ринкових сил ЄС; визнання цілей політичного, економічного та валютного союзу тощо.

На сучасному етапі Україна та Європейський Союз перебувають у відносинах взаємодії, що мають відповідну історію, правове забезпечення та визначені тенденції подальшого розвитку.

Україна була у списку держав – колишніх республік Радянського Союзу, з якими ЄС одними з перших визначив відносини партнерства та співробітництва. Це знайшло своє продовження в рамках Європейської Політики Сусідства (ЄСП) як режимі тісної політичної співпраці та економічної інтеграції, яку було запроваджено Європейським Союзом у 2003-2004 роках у зв'язку із значним розширенням Європейського Союзу, що обумовило з боку ЄС необхідність визначити відносини з новими сусідами, у тому числі з Україною.

Ідея Європейської Політики Сусідства як спектр нових можливостей для широкого кола відносин із сусідніми країнами, що має на меті створення та розвиток зони спільного процвітання та спільних цінностей на основі глибокої економічної інтеграції була висловлена на Копенгагенському саміті ЄС у грудні 2002 року і сформульована в офіційних комюніке Європейської Комісії Раді ЄС та Європейському Парламенту (2003-2007 роки). В подальшому ЄСП знайшла відображення і у Лісабонському договорі, в якому сусідство визначено як особливі зв'язки ЄС та країн-сусідів з метою створення на основі цінностей Союзу простору процвітання на засадах співпраці шляхом укладання окремих угод із визначенням взаємних прав і обов'язків.

Європейською Політикою Сусідства для України передбачена можливість, не маючи статусу члена ЄС, певним чином увійти до внутрішнього ринку ЄС, шляхом створення у визначеному обсязі

спільного ринку ЄС та України, що відкриває для національного ринку України перспективу поступової інтеграції до внутрішнього ринку Європейського Союзу.

ЄСП набула розвитку у програмі “Східне партнерство”, ініційованої Європейською Комісією у 2008 році, і задекларованої на Празькому саміті у травні 2009 року. Східне партнерство – це напрям інтеграційної співпраці з країнами-партнерами – колишніми радянськими республіками, що географічно відносяться до Східної Європи, а саме Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна. Програма “Східне партнерство” має основними цілями політичну асоціацію та економічну інтеграцію між ЄС та країнами-партнерами, яка досягатиметься за умови відповідних політичних і соціально-економічних реформ в країнах-партнерах через укладення двосторонніх угод про асоціацію, створення зон вільної торгівлі та поступову лібералізацію візового режиму. Східне партнерство базується на принципах міжнародного права та основоположних цінностях, зокрема демократія, верховенство права, повага до прав людини і основоположних свобод, ринкова економіка, сталий розвиток, належне державне врядування.

Правова база взаємовідносин України та ЄС.

Основу нормативно-правової бази взаємовідносин України та ЄС становить Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (УПС), що була підписана 14.06.1994р. і набрала чинності 01.03.1998р. Дану Угоду укладено терміном на 10 років, по закінченню яких, якщо сторони не бажають припинити її чинність, дія документа автоматично продовжується.

Згідно з даним документом цілями партнерства між Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) визнаються забезпечення у відповідних рамках політичного діалогу, який сприятиме розвитку тісних політичних відносин між Сторонами Угоди, сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між Сторонами Угоди, створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва, а також підтримка зусиль України по зміцненню демократії і розвитку її економіки та завершенню переходу до ринкової економіки. УПС передбачає можливість за відповідних обставин, зокрема прогресу України у справі здійснення ринкових економічних реформ, створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, переговори щодо цього проводяться останнім часом на вищому політичному рівні. Важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та ЄС, як визначено в УПС, є зближення існуючого та майбутнього законодавства України з законодавством ЄС, Україна вживатиме заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства ЄС, зокрема у галузях, що визначаються як пріоритетні, а саме митне право; банківське право; законодавство про компанії, бухгалтерський облік компаній; податки; інтелектуальна власність; охорона праці; фінансові послуги; правила конкуренції, державні закупівлі; охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин, довкілля; захист прав споживачів; технічні правила і стандарти; енергетика (у тому числі ядерна); транспорт.

Угодою про партнерство та співробітництво передбачено й створення спільного інституційного механізму для забезпечення реалізації положень УПС, а саме Ради з питань співробітництва,

Комітету з питань співробітництва, Комітету з парламентського співробітництва. Рада з питань співробітництва обговорює стан виконання УПС і складається з представників Кабінету Міністрів України, Ради ЄС, Європейської Комісії; Комітет з питань співробітництва є постійно діючий допоміжний орган Ради з питань співробітництва, що забезпечує безперервність в її роботі між засіданнями, і складається з урядових службовців; Комітет з парламентського співробітництва надає рекомендації, обмінюється відповідною інформацією з Радою з питань співробітництва, і складається з представників Верховної Ради України та Європейського Парламенту.

В Європейському Союзі Україну представляє Представництво України при ЄС, що нараховує у своєму складі 24 українських дипломата вищого рангу. У свою чергу, в Україні діє Представництво Європейського Союзу, що отримало такий статус із набуттям чинності Лісабонським договором у 2009р., раніше з 1993р. в Україні діяло Представництво Європейської Комісії. Представництво ЄС в Україні має статус дипломатичної місії, головні завдання якої зосереджені на сприянні політичним та економічним зв'язкам між Україною та ЄС шляхом підтримання ефективного діалогу з урядовими установами та підвищення поінформованості про ЄС, його установи та програми; відстежуванні впровадження Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС; інформуванні громадськості щодо розвитку Європейського Союзу, роз'ясненні та відстоюванні окремих аспектів політики ЄС; участі у впровадженні програм зовнішньої допомоги Європейського Союзу.

З метою реалізації Європейської Політики Сусідства у лютому 2005 року Радою з питань співробітництва між Україною та

Європейським Союзом був схвалений План дій Україна-ЄС, який став доповненням до зобов'язань, що визначені в Угоді про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. У Плані дій Україна-ЄС було підкреслено необхідність наближення законодавства в економічній сфері, поступове взаємне “відкриття” економік України та ЄС при подальшому зменшенні кількості торговельних бар'єрів, що стимулюватиме інвестиції та економічне зростання. По закінченню терміну чинності Плану дій, у 2009р. був прийнятий Порядок денний асоціації Україна-ЄС, що є політичним документом, який супроводжує процес підготовки та набрання чинності угоди про асоціацію. Хоча Порядок денний асоціації Україна-ЄС не є правовим інструментом реалізації Європейської Політики Сусідства та Програми Східне Партнерство, він виступає рамковим документом, що закладає основи подальшої співпраці України та ЄС, і може сприйматися як правовий інструмент підготовки до укладання угоди про асоціацію.

Термін чинності Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом), розрахований на 10 років, сплинув у 2008р., після чого діє механізм щорічного автоматичного подовження строку. Разом з тим вже у 2007р. були започатковані переговори між Україною та ЄС щодо укладення нового базового договору на заміну УПС, про що свідчить відповідна Постанова Верховної Ради України (№684-V, від 22.02.2007р.), в якій визначається, що реалізація нового базового договору має сприяти всебічному і поступовому наближенню України до Європейського Союзу в політико-безпековій, торговельно-економічній, гуманітарній, правовій, галузевих сферах, що відповідає довгостроковим національним інтересам України та

очікуванням українських громадян.

На саміті ЄС-Україна, який відбувся у вересні 2008 року у Парижі, було досягнуто домовленості про формулювання нової угоди як угоди про асоціацію, яка має запровадити для ЄС та України спільні інституційні механізми, консолідувати в Україні демократичні реформи та поглибити інтеграцію України до ЄС через заснування зони вільної торгівлі.

Сьогодні даного процесу характеризується активним продовженням переговорів на вищому політичному рівні України та ЄС. Так, 31 травня 2011 під час робочого візиту до Брюсселя Перший віце-прем'єр-міністр України – Міністр з питань економічного розвитку та торгівлі Андрій Клюєв зустрівся з Комісаром ЄС з питань торгівлі Карелом Де Гухтом.

А.Клюєв та К.Де Гухт відзначили прогрес у переговорах щодо ЗВТ між Україною та ЄС, що відбувся з моменту їх попередньої зустрічі 02 березня ц.р.. Відбувся обмін думками щодо шляхів пошуку компромісу з невирішених питань з метою забезпечення успішності наступного, сімнадцятого, раунду переговорів, що пройде в Києві 20-24 червня 2011р. А.Клюєв наголосив, що для керівництва України не існує альтернативи підписанню Угоди про асоціацію з ЄС, включно із створенням глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі. За його словами, курс на модернізацію України нерозривно пов'язаний з укладенням та реалізацією Угоди та встановленням і забезпеченням функціонування ЗВТ з ЄС. Перший Віце-прем'єр-міністр підкреслив, що майбутня ЗВТ має бути динамічною та передбачати подальшу еволюцію торговельно-економічних відносин з врахуванням зростаючих можливостей виробників¹

¹ Щомісячне інформаційне видання Представництва України при ЄС, випуск № 9, Брюссель 06.06.2011р.

В рамках правового масиву України загальні засади інтеграції України до Європейського Союзу було визначено Указом Президента України “Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу” від 11.06.1998р. № 615/98 з подальшими змінами та доповненнями. Згідно з даним Указом основними напрямками інтеграційного процесу є наступні: адаптація законодавства України до ЄС; економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС; інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки; політична консолідація та зміцнення демократії; адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС; культурно-освітня і науково-технічна інтеграція; регіональна інтеграція; галузева співпраця; співробітництво у галузі охорони довкілля. Стратегією інтеграції України до ЄС визначаються основні пріоритети діяльності та компетенція органів виконавчої влади України щодо створення передумов, необхідних для набуття Україною членства в Європейському Союзі, і внутрішнього забезпечення інтеграційного процесу.

Одним з перших документів Європейського Союзу відносно України була Спільна стратегія ЄС щодо України, затверджена на засіданні Європейської Ради у грудні 1999р. в м. Гельсінкі, в якій визначені цілі ЄС щодо України, зокрема сприяння виникненню в Україні стабільної, відкритої, плюралістичної демократії на основі верховенства права як фундамента стабільно існуючої ринкової економіки, розвиток економічного співробітництва з Україною тощо. Даний документ став базою для прийняття комплексної Програми інтеграції України до Європейського Союзу, схваленої Указом Президента України від 14.09.2000р. № 1072/2000.

Програма як фундаментальний політичний та правовий документ відображає перспективи розвитку України в європейському напрямі із набуттям асоційованого членства, а згодом й повного членства України в Європейському Союзі. Програма інтеграції України до Європейського Союзу є одним з головних інструментів загальної стратегії на шляху наближення України до ЄС за всім спектром співробітництва - політичним, соціальним, фінансовим, економічним, торговельним, науковим, освітнім, культурним тощо.

Входження у світове співтовариство, співробітництво з ЄС та Радою Європи Україна розглядає як невід'ємну складову частину свого розвитку на шляху до такого суспільства, в якому людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Керуючись такою метою, Україна 9 листопада 1995 року набула членства в Раді Європи. Слід враховувати, що підтримання нормальних відносин України з Радою Європи, дотримання загальноєвропейських норм та стандартів у сфері верховенства права, захисту прав людини та плюралістичної демократії, відповідність законодавства України загальноєвропейським принципам розглядається Європейським Союзом як один з первинних показників готовності країни виконувати вимоги ЄС.

Програма інтеграції України до Європейського Союзу є значним за обсягом і змістом документом, який охоплює відповідні напрями реформування Української держави та правової системи в аспекті виконання Копенгагенських критеріїв, встановлених ЄС для набуття членства державою, що є потенційним кандидатом на вступ до Європейського Союзу. До таких напрямів відносяться:

- удосконалення демократії та верховенства права;
- реформування судової системи через підвищення рівня її

інституційної та адміністративної спроможності, поліпшення діяльності судових органів, підготовку працівників апарату судів, поліпшення доступу до інформації стосовно рішень суду;

- права людини та захист прав національних меншин з акцентуацією на громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних правах;

- економічний розвиток країни, що охоплює макроекономічну стабілізацію та структурні реформи;

- внутрішній ринок без кордонів, включаючи державні закупівлі, державну допомогу, бухгалтерський облік та аудит, систему ліцензування, стандартизацію, оцінку відповідності та акредитацію, вільний рух послуг, ринок цінних паперів, страхування, боротьбу з "відмиванням" грошей, вільне пересування осіб, конкуренцію, приватизацію тощо;

- економічні та фіскальні питання, а саме економічний і монетарний союз, статистика, оподаткування;

- секторальна політика, що охоплює такі сфери, як промисловість, сільське господарство, енергетика, транспорт, малі і середні підприємства;

- соціальне наближення, у тому числі зайнятість та безпеку праці;

- регіональна політика та регіональне співробітництво;

- якість життя та навколишнього природного середовища, включаючи захист природного середовища, ядерну безпеку, захист прав споживачів, охорону здоров'я;

- інновації;

- інформаційне суспільство, зокрема телекомунікації та поштовий зв'язок, аудіовізуальні системи і послуги;

- освіта, навчання, молодь;

- правосуддя та внутрішні справи в таких нарямах, як імміграційні

питання та прикордонний контроль, притулок, боротьба з незаконним обігом наркотиків, правова допомога у цивільних та кримінальних справах, боротьба з корупцією;

- зовнішня економічна діяльність, а саме торговельні та міжнародні економічні зв'язки, контроль експорту стратегічних товарів, митниця;

- зовнішня та безпекова політика;

- адміністративні можливості, зокрема проведення адміністративної реформи, підготовка та підвищення кваліфікації державних службовців;

- фінансові питання щодо внутрішнього контролю та державного бюджету країни.

У Програмі інтеграції України до Європейського Союзу, а також у значному колі й інших правових документів, зокрема Спільній стратегії ЄС щодо України, Плані дій Україна-ЄС, Порядку денному асоціації Україна-ЄС, провідне місце посідають питання щодо нормативного забезпечення окреслених напрямів реформування з визначенням необхідності відповідної адаптації законодавства України до законодавства ЄС, що є одним з пріоритетів правової реформи в Україні на сучасному періоді.

Нормативні основи адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Одним з необхідних та потужних чинників інтеграції України до Європейського Союзу є адаптація її законодавства до правової системи ЄС. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є довготривалим, поступовим та

багатоаспектним процесом приведення нормативно-правових актів України у відповідність до законодавства ЄС. Нормативні засади адаптаційного процесу визначені низкою правових документів, серед яких Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, Указ Президента України “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу”, Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 16.08.1999р. № 1496), Закон України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 18.03.2004р.

Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС визначені пріоритетні сфери адаптації законодавства України до законодавства ЄС, Указом Президента України “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу” адаптацію законодавства України до законодавства ЄС визначено одним з основних напрямів інтеграційного процесу України до ЄС.

Згідно з Концепцією адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 16.08.1999р. № 1496, адаптація законодавства проводиться з метою забезпечення відповідності законодавства України зобов’язанням, що випливають з УПС, інших міжнародних договорів, що стосуються співробітництва України з ЄС; розвитку національного законодавства у напрямі його зближення із законодавством ЄС та забезпечення високого рівня підготовки в Україні актів законодавства; створення правової бази для інтеграції України до ЄС. Даний документ також окреслює етапність адаптаційного процесу та механізм його здійснення.

Закон України “Про Загальнодержавну програму адаптації

законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 18.03.2004р. визначає, що адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України правовій системі ЄС з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього. Такі критерії були сформульовані Європейською Радою на засіданні у м.Копенгаген в червні 1993р. та підтверджені на Мадридському засіданні Європейської Ради у грудні 1995р. Критерії охоплюють низку політичних (стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав меншин), економічних (дійова ринкова економіка) вимог та членських зобов'язань, що впливають із факту вступу до ЄС, а також перебудову адміністративних структур країни, яка має намір набути членство в Європейському Союзі.

Державна політика України щодо адаптації законодавства формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроєктування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України.

Як зазначалося вище, адаптація законодавства України до

законодавства ЄС є планомірним процесом, що охоплює певні етапи.

Перший етап Програми розрахований на період до завершення дії Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. На першому етапі виконання Програми пріоритетними сферами, в яких здійснюється адаптація законодавства України, є сфери, визначені статтею 51 УПС, а саме:

митне право;

законодавство про компанії;

банківське право;

бухгалтерський облік компаній;

податки, включаючи непрямі;

інтелектуальна власність;

охорона праці;

фінансові послуги;

правила конкуренції;

державні закупівлі;

охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин;

довкілля;

захист прав споживачів;

технічні правила і стандарти;

енергетика, включаючи ядерну;

транспорт.

На першому етапі виконання Програми Закон визначає необхідним забезпечити розробку глосарію термінів правових актів ЄС для адекватності їхнього розуміння та уніфікованого застосування у процесі адаптації, а також розробити і запровадити єдині вимоги до перекладів цих актів на українську мову, створити централізовану систему перекладів; провести порівняльно-правове дослідження

відповідності законодавства України правовим актам Європейського Союзу у пріоритетних сферах; здійснити переклад на українську мову таких актів у цих сферах; на підставі вивчення та узагальнення відповідного досвіду держав Центральної та Східної Європи створити ефективний загальнодержавний механізм адаптації законодавства, у тому числі щодо перевірки проектів законів України та інших нормативно-правових актів на предмет їх відповідності правовим актам Європейського Союзу; створити загальнодержавну інформаційну мережу з питань європейського права, забезпечити вільний доступ до неї учасників адаптації законодавства; створити систему навчання та підвищення кваліфікації державних службовців з питань європейського права, включаючи розроблення та затвердження відповідних навчальних програм; вжити заходів щодо опрацювання та затвердження спільного з ЄС механізму підготовки планів-графіків адаптації та моніторингу їх виконання.

У пріоритетних сферах адаптація законодавства України здійснюється у такій послідовності: визначення правових актів ЄС, які регулюють правовідносини у відповідній сфері; переклад визначених актів на українську мову; здійснення комплексного порівняльного аналізу регулювання правовідносин у відповідній сфері в Україні та в Європейському Союзі; розроблення рекомендацій щодо приведення законодавства України у відповідність з правовими актами ЄС; проведення економічного, соціального та політичного аналізу наслідків реалізації рекомендацій; визначення переліку законопроектних робіт; підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття; моніторинг імплементації актів законодавства

України.

Елементом адаптації законодавства має стати перевірка проектів законів України та інших нормативно-правових актів на їх відповідність правовим актам ЄС з метою недопущення прийняття актів, які суперечать законодавству Європейського Союзу. Періоди наступних етапів виконання Програми визначатимуться залежно від результатів, досягнутих на попередніх етапах, економічної, політичної та соціальної ситуації, яка складеться в Україні, а також розвитку взаємовідносин України і Європейського Союзу.

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає мету, основні терміни, інституціональний механізм адаптації законодавства України, засади фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення її виконання. Конкретні заходи з адаптації законодавства, прогнозовані строки їх виконання, обсяги видатків визначаються щорічним планом заходів з виконання Програми, який готується Координаційною радою з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, погоджується з Комітетом Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства ЄС було створено згідно Постанови Кабінету Міністрів України “Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 15.10.2004р. для забезпечення взаємодії органів державної влади та недержавних інституцій під час виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Основними завданнями Координаційної ради визначено

розроблення пропозицій щодо розвитку співробітництва з Європейським Союзом у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; формування єдиних підходів до провадження діяльності з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; визначення переліку органів виконавчої влади, відповідальних за організацію роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; підготовка щорічного плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; розгляд стану реалізації плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; підготовка та подання Верховній Раді України щорічної доповіді про стан виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Органом, що координує роботу з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, є уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, на який покладено науково-експертне, аналітичне, інформаційне та методологічне забезпечення виконання Програми, переклад правових актів ЄС на українську мову, підготовка глосарію термінів законодавства ЄС.

Уповноважений центральний орган виконавчої влади забезпечує реалізацію політики у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, в установленому законодавством порядку щороку подає Міністерству фінансів України пропозиції щодо фінансування заходів з виконання Програми для врахування їх у проекті Державного бюджету

України; разом з Комітетом Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції здійснює моніторинг виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Тим самим, в Україні сформовано інституційний механізм, який здійснює необхідну поступову та планову роботу по проведенню адаптації законодавства України до законодавства ЄС. При цьому, як зазначалося вище, адаптація законодавства України до законодавства ЄС є складним процесом, що проводиться зараз в межах її першого етапу, і потребує значних зусиль для її здійснення. Успішне проведення першого етапу адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу як одного з аспектів інтеграції України до ЄС дасть можливість перейти до наступних етапів її здійснення, що в свою чергу, виведе відносини України та ЄС у нову площину і наблизить Україну до набуття членства в Європейському Союзі.

Список використаних джерел.

Наукова та навчально-методична література:

1. Аннерс Э. История европейского права / Пер. со шведского. – М., 1994. – 397 с.
2. Аракелян М.Р., Василенко Н.Д. Курс лекций по праву Европейского Союза: Учеб.пособ. – Одесса: Юридическая литература, 2008. – 224с.
3. Бабаев В.К. Правовая система общества // Общая теория права: Курс лекций / Под ред. В.К. Бабаева. - Н. Новгород, 1993. – 500 с.
4. Бирюков М.М. Европейское право: Курс лекцій. – М.: Изд-во Рмега-Л, 2006. – 128 с.

5. Бордхарт, Клаус-Дитер. Европейская интеграция. Происхождение и развитие Европейского Союза – 4-е изд. – М., 1996. – 106 с.
6. Борисенко З. Контроль за концентрацією в ЄС // Ринок цінних паперів України. – 2003. - №7. – С. 11-18
7. Витвицкая О., Горниг Г. Право Европейского Союза. – СПб.: Питер, 2005. – 256 с.
8. Гармонизация законодательства Украины и международная интеграция: внешнеэкономический аспект: Сборн. Науч. Трудов / Института экономико-правовых исследований НАН Украины – Редкол.: Мамутов В.К. (отв. ред.) и др. – Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2006. – 234 с.
9. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу: Навч. посіб. – К.: К.І.С., 2004. – 260 с.
10. Дейвис К. Право внутреннего рынка Европейского Союза: Учеб. пособ. – К.: Знання-Прес, 2004. – 422 с.
11. Дейвис К. Право Европейского Союза. – К.: Знання, 2005. – 406 с.
12. Европейское право / Под общ.ред. Л.М. Энтин. – М.: Норма (Издательская группа “Норма-ИНФРА-М”), 2002. – 567 с.
13. Европейское право. Путеводитель // Под ред. Ю.А. Бортко, О.В. Буториной. – М., 1998. – 200 с.
14. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учеб. Для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред. Л.М.Энтин. – М.: Норма, 2005. – 960 с.
15. Європейський Союз. Консолідовані Договори / Під ред.. В.І. Муравйова. – К.: Port-Royal, 1999. – 206 с.
16. Ентін Л.М. Право Європейського Союзу: основні категорії та поняття. – Навч. посіб. – Одеса: ОНЮА, 2003. – 102 с.

17. Ентін Л.М. Інституційна структура та механізм прийняття рішень у Європейському Союзі. – Навч. посіб. – Одеса: ОНЮА, 2004. – 135 с.
18. Кашкин С.Ю., Калиниченко П.А., Четвериков А.О. Введение в право Европейского Союза: Учеб. – 2-е изд., пересмотр. И доп. – М.: Эксмо, 2008. – 384 с.
19. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу: Навч. посіб. – К.: Знання, КОО, 2002. – 381 с.
20. Конституційні акти Європейського Союзу. Частина I / Упорядник Г. Друзенко і за заг. ред. Т. Качки. – К.: Юстиніан, 2005. – 512 с.
21. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення. – К.: Ін-ЮРЕ, 2001. – 448 с.
22. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: Автореф. дис.докт.юр.наук (12.00.01) / НАН Укр., Інст-т держ. і права – К., 2005 – 32с.
23. Матузов Н.И. Правовая система и личность. – Саратов: Изд-во Саратовского Университета, 1987. – 294 с.
24. Микієвич М.м. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами: Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 200 с.
25. Муравйов В.І. Вступ до права Європейського Союзу: Підручн. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – 401 с.
26. Муравьев В.И., Муртазаева Г.Н. Законотворчество. Введение в право Европейского Союза: Учеб. пособ. – Симферополь: АнтикВА, 2008. – 96 с.
27. Мухаева Н.Р. Право Европейского Союза. – М.: ЮНИТИ-

ДАНА, 2006. – 159 с.

28. Ніццький Договір та розширення ЄС / Міністерство юстиції України. Центр порівняльного права / За наук. ред. С. Шевчука. – К.: Логос, 2001. – 196 с.
29. Оніщенко Н.М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи: Автореф. дис. докт. юр.наук (12.00.01)/ НАН Укр., Інст-т держ. і права – К., 2002 – 32с.
30. Опришко В.Ф., Омельченко А.В., Фастовець А.Ф. Право Європейського Союзу. Загальна частина. – К.: КНЕУ, 2002. – 460 с.
31. Основи права Європейського Союзу: Нормативні матеріали / За заг. ред. М.В. Буроменського. – Харків: Яшма, 2005. – 236 с.
32. Перевалов В.Д. Правовая система общества // Теория государства и права / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. - М.: Инфра М- Норма, 1997. – 570 с.
33. Петренко В. Деякі питання конкурентного права ЄС // Актуальні проблеми держави та права. – 2003. – Вип. 18. – С. 612-616
34. Попков В.Д. Правовые системы современности//Теория государства и права: Курс лекций. / Под ред. М.Н. Марченко. Т. 2. – 480 с.
35. Посельский В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. – К.: Смолоскип, 2002. – 168 с.
36. Право Европейского Союза: Учебник для вузов / Под ред. С.Ю. Кашкина. – М.: Юрист, 2004. – 925 с.
37. Право Европейского Союза в вопросах и ответах: Учеб. пособ. / Отв. ред. С.Ю. Кашкин. – М.: ТК “Велби”, Изд-во “Проспект”, 2005. – 304 с.
38. Право Европейского Союза: Навч. посіб. / За заг. ред. Р.А.

- Петрова. 3-тє видання, змінєне і доповненє. – К.: Істина, 2010. – 376 с.
39. Прокопенко Е.Л., Хоровский В.Ф. Финансовые рынки ЕС: Учеб. пособ. – К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – 113 с.
40. Рачков И.В. Правовая регламентация гражданства Европейского Союза // Государство и право. – 1999. - № 8. – С. 75-83
41. Садовська О.М. Правова система Італії: загальнотеоретична характеристика основних елементів: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. - Х., 2001. – 18 с.
42. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение и юридическая география мира. - М.: РАН ИГИП, 1993. – 148 с.
43. Синюков В.Н. Российская правовая система. Введение в общую теорию. – Саратов: Полиграфист, 1994. – 495 с.
44. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учеб. – Х., Консум, Универ-т внутр. дел, 2000. – 656с.
45. Суд Европейских сообществ. Избранные решения / Отв. Ред. Л.М. Энтин. – М.: Норма, 2001. – 400 с.
46. Татам А. Право Европейского Союзу: Підручн. / Пер. з англійського. – К.: Абрис, 1998. – 424 с.
47. Тачинська Й., Ільченко О. Право внутрішнього ринку ЄС: Навч. посіб. – К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. -143 с.
48. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. – М.: Норма, 1996. – 427 с.
49. Топорнин Б.Н. Европейское право: Учебн. – М., 1998. – 456 с.
50. Харитонов О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. –

- Х.: “Одіссей”. – 2002. – 592 с.
51. Хартли Т.К. Основы права Европейского сообщества. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 603 с.
52. Barnard C. The Substantive Law of the EU. The Four Freedoms. – Oxford, 2004. – 540 p.
53. Common Market Law of Competition / Ed. By Vivien Rose, Cons. Ed. Graham Child. – London: SWEET and MAXWELL, 1993. – 484 p.
54. Evans A. Textbook on European Union Law. – Oxford, 1998. – 720 p.
55. Korah V. Cases and Materials on EC competition law. 3d ed. – Hart Publisher, 2006. – 788 p.
56. Lasok K. Law and Institutions of the European Union. 7th ed. – London, 2001. – 534 p.
57. Shaw J. The Law of the European Union. 3d ed. – London, 200. – 656 p.

Правові документи Європейського Союзу.

1. Договір про Європейське Співтовариство вугілля і сталі (1951р.)
2. Договір про Європейське Економічне Співтовариство (1957р.) – Договір про діяльність ЄС (зміна назви згідно Лісабонського Договору)
3. Договір про Європейське Співтовариство з атомної енергії (1957р.)
4. Договір про створення єдиної Ради та єдиної Комісії Європейській Співтовариств (Договір про злиття) (1965р.)
5. Єдиний Європейський Акт (1986р.)

6. Договір про Європейський Союз (1992р.) (Маастрихтська Угода)
7. Амстердамський Договір (1997р.)
8. Ніццький Договір (2001р.)
9. Лісабонський Договір (2007р.)
10. Регламент Ради Міністрів 1251/70, O.J. 1970 L 142/24
11. Регламент Ради Міністрів 2454/92, O.J.1993 L 253
12. Директива 70/50/ЄЕС, O.J. 1970 L 13/29
13. Директива 04/58/ ЄС, O.J. 2004 L 229/35
14. Директива 06/123/ЄС, O.J. 2006 L 376/28
15. Справа 27/67, Fink-Frucht GmbH v. Hauptzollamt Munchen-Landsbergerstrasse (1968) ECR 327
16. Справа 24/68, Commission v. Italy (Statistical Levy) (1969) ECR 193, (1971) CMLR 611
17. Справа 2/73, Geddo v. Ente Nazionale Risi (1973) ECR 865.
18. Справа 8/74, Procureur du Roi v. Benoit and Dassonville (1974) ECR 837, (1974) 2 CMLR 436

Інтернет – адреси

1. <http://www.eudor.com/>
2. <http://eur-lex.europa.eu/>
3. <http://www.curia.europa.eu/>
4. <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/>

Нормативні акти України:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004р.// Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 29. – Ст. 367.

2. Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом): Указ Президента України від 24.02.1998 № 148/98// Урядовий кур'єр від 21.03.1998р.
3. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14.09.2000 р. № 1072/2000// Офіційний вісник України від 13.10.2000. - 2000р., № 39, стор. 2, ст. 1648.
4. Положення про Українську частину Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом), затверд. Постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.1998р. № 1074// Урядовий кур'єр України від 23.07.1998р.
5. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.08.1999р. № 1496// Офіційний вісник України від 03.09.1999р., № 33, стор. 168
6. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1365// Офіційний вісник України від 05.11.2004. – 2004р., № 42, стор. 35, ст. 2763.
7. Щомісячне інформаційне видання Представництва України при ЄС, випуск № 9, Брюссель 06.06.2011р.

